

**Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας**

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 3ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων
βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το
ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και
25% από εθνικούς πόρους.**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

**Θεοδόσης Πυλαρινός, Λέκτορας του
Ιονίου Πανεπιστημίου**

Σοφία Χατζηδημητρίου,

Σχολική Σύμβουλος

**Λάμπρος Βαρελάς, Ερευνητής του
Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας**

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

**Γρηγόριος Πασχαλίδης, Επίκουρος
Καθηγητής του Παν/μίου Θεσ/νίκης**

**Ελευθέριος Καριότογλου, Σχολικός
Σύμβουλος**

Χρυσούλα Δελή, Φιλολόγος

Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπ/σης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Βασίλειος Βουβονίκος, Φιλολόγος

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ
ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ**

**Χρυσούλα Βέικου, Σύμβουλος του
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου**

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

**Ηλίας Γιούρης, Φιλολόγος
Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπ/σης**

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Δημοσθένης Κοκκινίδης, Ζωγράφος

**ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Θεοδόσης Πυλαρινός
Σοφία Χατζηδημητρίου Λάμπρος
Βαρελάς**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

**Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας**

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 3ος

ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

**Θεόδωρος Βρυζάκης,
*Υπέρ πατρίδος το Παν***

**ΤΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ της
«εθνικής ζωής» αναφέρονται σε
γεγονότα και πράξεις που**

σχετίζονται με την ιστορία της νεότερης Ελλάδας και τους αγώνες του ελληνισμού για την ανεξαρτησία του. Αρχίζουν από τα χρόνια των κλεφτών, εστιάζουν στον Αγώνα του 1821, του κορυφαίου γεγονότος του συγχρόνου ελληνισμού, και αφού σταθούν στον Ελευθέριο Βενιζέλο και την Κατοχή, φτάνουν στο έπος του Πολυτεχνείου, την τελευταία αγωνιστική εκδήλωση του ελληνικού λαού για την υπεράσπιση των ελευθεριών του. Η ποικιλία των κειμένων (κλέφτικο τραγούδι, μυθιστορηματική βιογραφία, χρονικό, αφήγημα, σύγχρονη ποίηση) δείχνει το συνεχές και πολύμορφο ενδιαφέρον της λογοτεχνίας για τους εθνικούς και τους απελευθερωτικούς αγώνες.

Κλέφτικο τραγούδι

Ένας αϊτός περήφανος

Το παρακάτω δημοτικό τραγούδι ανήκει – σύμφωνα με το μεγάλο λαογράφο Ν. Γ. Πολίτη, από τη συλλογή του οποίου προέρχεται – στα κλέφτικα, και μάλιστα στα αλληγορικά. Στο τραγούδι ο περήφανος και λεβέντης αϊτός ταυτίζεται με το γενναίο κλέφτη της περιόδου της τουρκοκρατίας, που επιμένει να συνεχίζει τον αγώνα του ακόμα και μέσα στις αντίξοες καιρικές συνθήκες του χειμώνα.

Ένας αϊτός περήφανος, ένας
αϊτός λεβέντης
από την περηφάνια του
κι από τη λεβεντιά του,

δεν πάει τα κατώμερα*
να καλοξεχειμάσει,
μόν'* μένει απάνω στα βουνά,
ψηλά στα κορφοβούνια.
Κι έριξε χιόνια στα βουνά
και κρούσταλλα στους κάμπους,
εμάργωσαν* τα νύχια του
κι επέσαν τα φτερά του.
Κι αγνάντιο* βγήκε κι έκατσε,
σ' ένα ψηλό λιθάρι,
και με τον ήλιο μάλωνε
και με τον ήλιο λέει:
«Ήλιε, για δε βαρείς κι εδώ
σ' τούτη την αποσκιούρα,*
να λιώσουνε τα κρούσταλλα,
να λιώσουνε τα χιόνια,

---

*κατώμερα: πεδινά μέρη

*μόν': μόνο, αλλά *εμάργωσαν

(μαργώνω): ξεπάγιασαν *αγνάντιο:

αγνάντια, απέναντι *αποσκιούρα:

σκιερός, ανήλιος τόπος

να γίνει μια άνοιξη καλή,
να γίνει καλοκαίρι,
να ζεσταθούν τα νύχια μου,
να γιάνουν τα φτερά μου,
να 'ρθούνε τ' άλλα τα πουλιά
και τ' άλλα μου τ' αδέρφια».

**Ν. Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από
τα τραγούδια του ελληνικού λαού***

Θεόφιλος, *Ποιμενικό*

Ερωτήσεις

- 1** Με τη βοήθεια των πληροφοριών που δίνονται στο εισαγωγικό σημείωμα και των στοιχείων που περιέχονται στο τραγούδι, προσπαθήστε να αποδώσετε το χαρακτήρα του κλέφτη ο οποίος ταυτίζεται με αϊτό.
- 2** Περιγράψτε το ρόλο που παίζει η φύση στη ζωή και τη δράση του αϊτού-κλέφτη.
- 3** Τι έχετε να παρατηρήσετε ως προς τη γλώσσα του δημοτικού τραγουδιού; Ποια μέρη του λόγου κυριαρχούν και ποια λείπουν; Τι νομίζετε ότι επιτυγχάνεται με αυτό;

Διαθεματική εργασία

Συγκεντρώστε στοιχεία από το εγχειρίδιο του μαθήματος της

Ιστορίας, αλλά και από άλλα βιβλία (εγκυκλοπαίδειες, ιστορικές μελέτες κ.λπ.), σχετικά με τη ζωή των κλεφτών και το ρόλο που διαδραμάτισαν κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας.

**Γεώργιος Μαργαρίτης,
*Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης ορμά
έφιππος προς την Ακρόπολη***

Γιάννης Βλαχογιάννης

Η Έξοδο

Το συντομότερο αυτό διήγημα του Γιάννη Βλαχογιάννη, με χαρακτηριστικά που παραπέμπουν στο πεζοτράγουδο, γράφτηκε το 1911 και ανήκει στην ενότητα «Το Μεσολόγγι», από το βιβλίο Μεγάλα χρόνια, τα χρόνια δηλαδή του Αγώνα για την ανεξαρτησία. Αναφέρεται στην Έξοδο του Μεσολογγίου, που χάρη στην αυτοθυσία των πολιορκημένων καθιερώθηκε ως σύμβολο της ελευθερίας.

Το Μεσολόγγι τώρα τοιμάζεται να βγει, με το σπαθί. Τοιμάζεται κι η χήρα Μάνθα, η Μεσολογγίτισσα,

να βγει κι αυτή. Ο Τούρκος α'*
νικήθηκε χίλιες φορές, της πείνας
το θεριό είν' ανίκητο. Έτσι ο λαός,
μαζί με τη Φρουρά, πήρανε την
απόφαση. Κι απόψε...

Νύχτα, σκοτάδι. Η χήρα στα
τυφλά ψηλαφώντας ηύρε το δέμα
με τα ρούχα τ' άχαρα του μακαρίτη
ανδρός της. Η μπόμπα η τούρκικη
τον έκοψε στα δυο, μόλις άρχιζε η
πολιορκία. Κι αυτό μονάχα; Το
βόλι, το σπαθί, της αρρώστιας η
οργή, της πείνας η κατάρα θέρισαν
κάθε δικό της, γύρω της.

Έρημη η χήρα, έρημη με την Ανθή
την κόρη της, εφτά χρονώ μικρούλα
κι άρρωστη, στα βάσανα μπασμέ-
νη, από την πείνα αγνώριστη,
φάντασμα ζωντανό, κι ήμερο κι
ιλαρό* σαν άλλου κόσμου πλάσμα.

---

*α': αν *ιλαρό: χαρωπό

**Θεόδωρος Βρυζάκης, *Παραμύθια*
(λεπτομέρεια)**

Η χήρα ντυμένη βρίσκεται με τη στολή, τη λεβέντικη και τη ματόβαφη* τ' αντρός της. Τη φύλαγε σαν άγιο λείψανο, τόσον καιρό. Και τώρα πόσα γέλια θ' άκουγε, μέρα έτσι να την έβλεπε κανείς. Τόσο είν' άχαρη και τόσο κωμική. Κι έχει στη μέση της ζωσμένο το σπαθί. Και πρέπει να 'ναι τόσο τρομερή κι η

---

*ματόβαφη: αιματοβαμμένη

όψη κι η ματιά της, που θα 'διωχνε
ακόμα και του χωρατού τον ίσκιο
από μπροστά της. Κι είναι τόσες
άλλες, χήρες είτε ανύπαντρες, νιες
και γριές, αντροντυμένες, έτοιμες να
βγουν απόψε...

Την κόρη της σηκώνει από το
στρώμα. Το χάδι της καρδιάς τραχύ
της βγαίνει απ' το λαιμό. Μοιάζει
σαν προσταγή και σα φοβέρισμα.
Τη σέρνει από το χέρι, της
κρυφομιλεί, μα στην αγκαλιά να τη
σηκώσει δεν μπορεί. Τέτοια δύναμη
κι η μάνα δεν την έχει.

Τραβούν αργά το δρόμο κατά τα
προχώματα,* μαζί με τ' άλλο ρέμα
του κόσμου που τραβά. Ζυγώνει* η
ώρα. Κανένας δε φωνάζει, κι όμως

---

*πρόχωμα: οχυρό,
κατασκευασμένο από χώμα

*ζυγώνει: πλησιάζει

μια σύσμιχτη* βοή ακολουθεί τον ίδιο δρόμο. Η χήρα σκύβει για στερνή φορά, κι άγρια και βραχνερά* την άμοιρη μικρούλα θέλει να ορμηνέψει.*

- Ανθή μου, Ανθή, Ανθίτσα μου, εδώ που θα κινήσουμε,* σφιχτά να μου κρατείς τη φουστανέλα. Τίποτ' άλλο να μη βλέπεις και να μην ακούς: Τη φουστανέλα να μη χάσεις απ' τα χέρια σου! Ανθή μου, Ανθίτσα μου... Εδώ που πάμε, για να σε γλιτώσω πρέπει να χτυπώ με το σπαθί, μ' ό,τι μπορώ. Δε θα 'χω όλο το νου μου απάνου σου. Βαστάξου εσύ με τα χεράκια σου, με την καρδιά σου! Πιάσου...

---

* σύσμιχτη: ανακατωμένη

* βραχνερά: με βραχνή φωνή

* να ορμηνέψει: να συμβουλέψει

* θα κινήσουμε: θα πάμε

Και κινήσανε. Μες στη θεοποντή* που άνοιγαν και περνούσανε, χωρίς να γύρει πίσω, κάποτε ρωτούσε η χήρα:
- Πού είσαι, Ανθή;
- Εδώ είμαι, μάνα.

Μα κάποτε, κι εκεί που πλάκωσε το κύμα το τρανό,* και σάρωσε* και σαρώθηκε, η χήρα ξέχασε την Ανθή, για μόνη μια στιγμή· ξέχασε και να τη ρωτήσει. Κι άμα βρέθηκε σε μια βρουλιά* κρυμμένη και πήρε αναπνοή, τότε είδε πως έλειπε η Ανθή της.

Δεν άργησε ύστερα στη ράχη απάνου να βρεθεί. Τότε γύρισε στον εαυτό της.* Τότε ξύπνησε

---

*θεοποντή: θεομηνία *τρανό: δυνατό *σάρωσε: ισοπέδωσε τα πάντα *βρουλιά: το φυτό βούρλο *γύρισε στον εαυτό της: συνήλθε

της θυγατέρας ο καημός μες στην καρδιά της.

- Ανθή!, φώναξε και πάλι φώναξε.

- Ανθή! Ανθίτσα!

Του κάκου! Η Ανθίτσα πάει πια!
Πάει και το Μεσολόγγι.

Γ. Βλαχογιάννης, *Μεγάλα χρόνια*,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

1 Η ζωή των ανθρώπων εξαρτάται άμεσα από τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα. Σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται αυτό;

2 Τι νόημα έχει η φράση «της πείνας το θεριό είν' ανίκητο»;

3 Περιγράψτε σε μία παράγραφο την ψυχολογική κατάσταση της μάνας, καθώς ετοιμάζεται για τη μεγάλη Έξοδο.

Διαθεματική εργασία

Επισκεφθείτε το έργο «Οδυσσέας» στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού ([http: www.culture.gr](http://www.culture.gr)), όπου περιέχονται συνδέσεις με όλα τα ελληνικά μουσεία και τα πιο σημαντικά εκθέματα τους. Βρείτε και παρουσιάστε στην τάξη σας εικόνες και πληροφορίες για την ενδυμασία και τον οπλισμό των επαναστατημένων Ελλήνων. Αν έχετε τη δυνατότητα, επισκεφθείτε και τη Βουλή των Ελλήνων, όπου υπάρχουν σχετικά εκθέματα

Παντελής Πρεβελάκης

Ο Κρητικός – Η Πολιτεία

Το μικρό αυτό απόσπασμα προέρχεται από το τρίτο βιβλίο της μυθιστορηματικής τριλογίας του Παντελή Πρεβελάκη Ο Κρητικός (αποτελείται από τα μέρη: Το δέντρο, Η πρώτη λευτεριά και Η Πολιτεία). Μας μεταφέρει στα κρίσιμα ιστορικά γεγονότα της Κρητικής Πολιτείας και στους αγώνες του Ελευθέριου Βενιζέλου και των Κρητικών για την απελευθέρωση των νησιού τους. Στο συγκεκριμένο τμήμα παρακολουθούμε το μεγάλο Κρητικό πολιτικό να απευθύνεται στους συντρόφους του, λίγο πριν αναχωρήσει για την Αθήνα. Μέσα από τα λόγια του

αποκαλύπτεται το μεγαλόπνοο και φιλελεύθερο πολιτικό πρόγραμμα του καθώς και οι οραματισμοί του για τον ελληνικό λαό.

Σ την υγείά σου, αδερφέ μας κι αρχηγέ μας! Και καλό σου κατευόδιο! [...] Ο Βενιζέλος σηκώθηκε απ' την καρέκλα του, κι αυτοί σκούπιζαν ακόμα τα μουστάκια τους.

- Υγεία να 'χετε, αδερφοί μου και σύντροφοι!... Αύριο βράδυ, σε μια πλατεία της Αθήνας, θα μιλώ στον ελληνικό λαό για τις αφορμές που αδικοπάσχει και για την αρχή της σωτηρίας του. Η Επανάσταση του περασμένου Αυγούστου* έδωσε κίόλας στους πολίτες το δικαίωμα

---

*η Επανάσταση του περασμένου Αυγούστου: εννοεί την επανάσταση στο Γουδί, τον Αύγουστο του 1909

να κρίνουν άφοβα τους κυβερνήτες και να γυρεύουν εκείνους που θα σώσουνε τον τόπο. Οι καινούριοι άντρες που θα πάρουνε στα χέρια τους την εξουσία έχουν μπροστά τους έργο δύσκολο και πολύμορφο. Ποιο είναι το πρόγραμμα τους και τι ευαγγελίζονται,* θα το μάθετε καταλεπτώς* αύριο μεθαύριο, μαζί με τους άλλους Έλληνες. Αλλά σήμερα σας ανήκει να 'κούσετε από το στόμα μου, σε τούτη την αγάπη, ποιες είναι οι αρχές μου και ποιος ο τελικός σκοπός μου.

Οι αρχές που ορίζουνε την πολιτεία* μου είναι πως ο πολιτικός πρέπει να 'χει το δημόσιο συμφέρο

---

*ευαγγελίζονται(ευαγγελίζομαι): υπόσχονται *καταλεπτώς: πολύ λεπτομερώς *πολιτεία: πολίτευμα, ο τρόπος που πολιτεύεται κανείς

κριτή για την κάθε πράξη του, και πως σ' αυτό οφείλει να υποτάξει πρόθυμα και το κομματικό και το προσωπικό του το συμφέρο.

Ο πολιτικός έχει χρέος να λέει πάντα αδείλιαστα τη γνώμη του, και ποτέ να μην τήνε νοθεύει για να γίνει αρεστός στους πάνω ή στους κάτω. Την εξουσία πρέπει να τη βλέπει όχι σαν σκοπό, παρά σαν μέσο για να πετύχει άλλο υψηλότερο σκοπό, και ποτέ να μην τήνε ξετρέχει,* ανίσως χρειάζεται για τούτο ν' απαρνηθεί καμιά από τις γνώμες του. Οφείλει συνάμα να 'ναι έτοιμος να την αποχωριστεί την εξουσία, ανίσως, για να τη διατηρήσει, βρίσκεται στενεμένος να ψευτίσει το πρόγραμμα που ψήφισε ο λαός.

---

*ξετρέχει (ξετρέχω): επιδιώκει επίμονα

Ο πολιτικός όπως τότε θέλω είναι ο στύλος και η σκεπή της πολιτείας. Χωρίς τους καλούς πολιτικούς, το πολίτευμα, όποιο να 'ναι, δε φτάνει για να ευτυχήσει η πολιτεία. Πριν από είκοσι τρεις αιώνες, ο Αριστοτέλης ο φιλόσοφος το 'πε με λίγα λόγια τότε ένα πολίτευμα είναι σωστό και τότε αστοχημένο.* Όταν ο ένας, είπε, ο μονάρχης δηλαδή στο μοναρχικό πολίτευμα, ή οι λίγοι, στο αριστοκρατικό, ή οι πολλοί, στο δημοκρατικό πολίτευμα, άρχουν* για το κοινό συμφέρο, τότες οι πολιτείες προκόβουν. Μα όταν ο ένας ή οι λίγοι ή οι πολλοί άρχουν για το δικό τους το συμφέρο, τότες οι πολιτείες παραστρατούνε. [...]

---

*αστοχημένο: αποτυχημένο

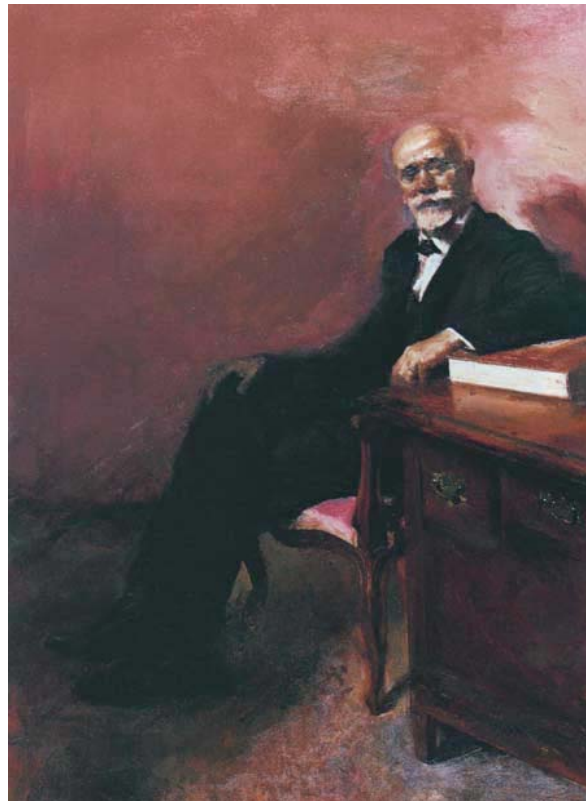
*άρχουν (άρχω): κυβερνούν

Οι αποφασιστικοί άντρες που θα προσφέρουν αποδώ και μπρος στο Έθνος τη ζωή τους είναι τέκνα του λαού. Λαό λέγω όποιον ζει από τον κόπο του –πραματευτή,*
καραβοκύρη, τεχνίτη, ξωμάχο,*
μεροκαματιάρη – κι όποιον δεν έχει βάρος στην ψυχή του από πείνα, από δυστυχία κι απ' αρρώστια των αδερφών του. Ο λαός στενάζει κάτω από την κοινωνική αδικία και την τυραννία της φατριάς, που παντοτεινεύουνε την τυραννία του Τούρκου, έναν αιώνα αφόντας* οι Έλληνες ειπωθήκανε λευτερωμένοι. Ο λαός πεινά για λευτεριά και δικαιοσύνη, κι όταν τις χορτάσει η ψυχή του, τότε μονάχα θα δείξει ποια είναι η δύναμη του. Η

---

*πραματευτής: έμπορος *ξωμάχος: γεωργός *αφόντας: αφότου

**καινούρια πολιτεία πρέπει να του
τις προσφέρει δίχως χασομέρι, για
να βάλει τη δύναμη του στην
υπηρεσία ψηλότερου σκοπού.**

**Γιώργος Ρόρρης, Προσωπογραφία
Του Ελευθέριου Βενιζέλου**

**Ο σκοπός μας δεν είναι μονάχα
ν' αναμορφώσουμε την Πολιτεία. Ο
τελικός σκοπός μας είναι να
κάμουμε κείνην την Ελλάδα που οι
πατεράδες μας ονειρεύτηκαν μέσα**

στη νύχτα της σκλαβιάς. Η μνήμη του Έλληνα πρέπει ν' αλαφρώσει από την ντροπή του Ενενηνταεφτά* και να γεμίσει μ' ένα καινούριο Εικοσιένα! Η αναμόρφωση της Πολιτείας είναι το πρώτο που 'χουμε να κάμουμε. Ο συναγερμός του λαού είναι το δεύτερο. Άμα ο λαός πιστέψει στον εαυτό του κι οδηγηθεί από άξιο κυβερνήτη, τότε θα δει να ζωντανεύουν τα πιο αποτολμά όνειρα του. Κι αυτό, όχι από τη σπλαχνοσύνη* των Κραταιών της Γής,* παρά από τη δική του δύναμη... [...]

---

*του Ενενηνταεφτά: εννοεί τον ατυχή πόλεμο του 1897, με τους Τούρκους *τη σπλαχνοσύνη: την ευσπλαχνία * των Κραταιών της Γης: των ισχυρών του κόσμου, των Μεγάλων Δυνάμεων

- Και τώρα, ξακολούθησε ο Βενιζέλος, με ραγισμένη φωνή τούτη τη φορά, δώσετε μου την ευκή σας και πέστε μου καλή δύναμη εκεί που μ' έριξε η Μοίρα μου!

- Στην ευκή του Θεού και τη δική μας! Ο Θεός να σου δίνει δύναμη!, του ευκηθήκαν οι συντρόφοι του, σκουπίζοντας τα μάτια τους.

Χρυσό στεφάνι που πρόσφεραν οι δημοτικοί άρχοντες της χώρας στον Ελευθέριο Βενιζέλο μετά τη συνθήκη των Σεβρών (1920)

Ο Βενιζέλος σηκώθηκε απ' το τραπέζι, έριξε μια γοργή ματιά κι αποχαιρέτησε τον τόπο, και πήρε το δρομάκο που 'βγανε όξω απ' το περβόλι. Ο λαός, που 'χε τρέξει μελίσσι να τόνε δει ύστερη φορά,* του άνοιγε πέρασμα ανάμεσα στα δέντρα και τόνε φήμιζε* σειώνοντας τα μαντίλια. Αυτός χαιρετούσε δεξιά ζερβά, με το χαμόγελο στα χείλη, και το γοργό του πάτημα έκανε να τρίζει το λιανοχάλικο* κάτω από τα πόδια του. Οι παλιοί του σύντροφοι, οι συνανάθροφοι* κι οι φίλοι του είχανε τον πόθο να του ανοίξουν

---

*ύστερη φορά: για τελευταία φορά

*τόνε φήμιζε: τον επευφημούσε

*λιανοχάλικο: ψηλό χαλίκι

*οι συνανάθροφοι: αυτοί με τους οποίους ανατράφηκε μαζί, οι παιδικοί του φίλοι

ΤΙΣ ΑΓΚΆΛΕΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΝΑ ΤΟΥ ΠΟΥΝ ΤΟ ΚΑΤΕΥΌΔΙΟ.

Π. Πρεβελάκης, *Ο Κρητικός - Η Πολιτεία*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

- 1** Περιγράψτε σε δέκα περίπου σειρές την προσωπικότητα και την ψυχοσύνθεση του Ελευθέριου Βενιζέλου, αντλώντας υλικό μόνο μέσα από το κείμενο.
- 2** Ποια είναι τα γνωρίσματα που πρέπει να έχει ο σωστός πολιτικός, σύμφωνα με τις αρχές του Βενιζέλου;
- 3** «Άμα ο λαός πιστέψει στον εαυτό του κι οδηγηθεί από άξιο κυβερνήτη, τότε θα δει να ζωντανεύουν τα πιο αποτολμά όνειρα του»: Ποια είναι η γνώμη σας για την άποψη

αυτή που διατυπώνει ο Ελ. Βενιζέλος; Αιτιολογήστε την απάντησή σας και με παραδείγματα.

Διαθεματικές εργασίες

1 Επισκεφθείτε στη Βουλή των Ελλήνων την αίθουσα Ελευθέριου Βενιζέλου και δείτε μερικά από τα μόνιμα εκθέματα που τον αφορούν.

2 Οι Έλληνες έχουν εκφράσει με πολλούς τρόπους την εκτίμησή τους προς τον πολιτικό Ελευθέριο Βενιζέλο. Την πιο πρόσφατη εκδήλωση τιμής στο πρόσωπο του αποτελείτο γεγονός ότι το όνομα του δόθηκε στο νέο αεροδρόμιο της Αθήνας. Με ποιες άλλες πράξεις τον έχουν τιμήσει (π.χ. υπάρχουν δρόμοι που φέρουν το όνομά του, αγάλματα του κ.λπ.);

Γιώργος Θεοτοκάς

**Ανήμερα
της 28ης Οκτωβρίου 1940**

Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το προσωπικό ημερολόγιο του Γιώργου Θεοτοκά. Είναι μια αυθεντική μαρτυρία, γραμμένη εν θερμώ την ίδια μέρα που ξέσπασε ο Ελληνοϊταλικός πόλεμος. Ο συγγραφέας καταγράφει τα προσωπικά τον αισθήματα αλλά και τις πρώτες αντιδράσεις των κατοίκων της Αθήνας όταν μαθαίνουν το νέο.

Κηφισιά, 28 Οκτωβρίου 1940

— υπνώ με τις καμπάνες που
— σημαίνουν την κήρυξη του πολέμου και τον πρώτο συναγερμό.

Επιτέλους είμαστε μέσα! Ο ωραιότατος καιρός, οι καμπανοκρουσίες, κάποια κίνηση ιδιαίτερη, κάποια έξαψη που αισθάνουμαι αμέσως τριγύρω μου, στο σπίτι, στο δρόμο, στα άλλα σπίτια και στους κήπους, όλα αυτά προσδίδουν, από την πρώτη στιγμή, στην ημέρα που αρχίζει, μια όψη εορτάσιμη, πανηγυρική. Η πρώτη μου σκέψη είναι:

**«Ιταλικόν ανακοινωθέν.
Η βροχή και η κακοκαιρία
μας ημπόδισε την προέλασιν».
Γελοιογραφία Ν, καστανάκη)**

«Το μεσημέρι το αργότερο θα έρθουν τα αεροπλάνα να μας βομβαρδίσουν».

Ξεκινώ για την Αθήνα νωρίτερα από τη συνηθισμένη μου ώρα. Στο δρόμο, ενώ πηγαίνω προς τον Πλάτανο να πάρω το λεωφορείο, με συνοδεύει μια γριά προσφυγίνα, μαγείρισσα σε κάποιο σπίτι όπως μου λέει, που τρέχει να πάει στον Πειραιά να δει τι γίνονται τα παιδιά της. Είναι πανικόβλητη, μου μιλά για την καταστροφή της Σμύρνης, για τα πτώματα στους δρόμους.

Στο λεωφορείο διαβάζω την εφημερίδα μου και ξεχνιούμαι. Απάθειά μου. Οι επιβάτες μιλούν για τον πόλεμο με πολλή ψυχραιμία και κάποτε με ευθυμία.

Μετά τους Αμπελοκήπους, μπαίνοντας στην Αθήνα, αντικρίζω

την πρώτη πολεμική εικόνα και αισθάνουμαι την πρώτη συγκίνηση της ημέρας. Μια στρατιωτική μονάδα φεύγει από τα Παραπήγματα. Οι στρατιώτες είναι άοπλοι. Είναι πολύ νέοι και καλά ντυμένοι. Τραγουδούν, γελούν και παίζουν φάπες, κάνουν σαν παιδιά που ξεκινούν για μια ευχάριστη εκδρομή. Μες στο λεωφορείο μου μια γυναίκα ξαφνικά

Αθήνα, 28 Οκτωβρίου 1940: Πολίτες σπεύδουν να καταταγούν στις στρατιωτικές μονάδες (φωτογραφία)

αρχίζει και κλαίει με λυγμούς, μια άλλη κλαίει κρυφά, στρέφει το πρόσωπο της προς τα έξω για να μην τη δουν.

Φτάνω στο γραφείο, συζητώ με τον Αλέκο* για τις εκκρεμείς υποθέσεις, ύστερα βγαίνω στην οδό Βουκουρεστίου. Παντού υπάρχει μια κίνηση ασυνήθιστη, αλλά τίποτα που να μοιάζει με φόβο. Ο κόσμος είναι γενναίος και εύθυμος, πηγαινοέρχεται στους δρόμους, συζητεί με θέρμη, αλλά χωρίς υπερβολική νευρικότητα.

Ξαναβρίσκω όλη την απάθειά μου που είχε θαρρείς κλονιστεί για μια στιγμή στο λεωφορείο. Αισθάνομαι ότι ανήκω σ' ένα σύνολο που δεν έχασε την

---

*με τον Αλέκο: εννοεί το δικηγόρο, στενό φίλο και συνεργάτη του

αυτοπειθαρχία του. Το αίσθημα αυτό μου δίνει κάποια περηφάνια.

Στη γωνία Βουκουρεστίου και Σταδίου μια αρκετά μεγάλη διαδήλωση νέων έχει επιτεθεί στα γραφεία της Ala Litoria.* Σπάζουν τις πόρτες, μπαίνουν μέσα και τα σπάνουν* όλα, γεμίζουν το δρόμο με συντρίμια και χαρτιά. Το νεανικό πλήθος φωνάζει και γελά. Αισθάνομαι ότι μου μεταδίδει τον ενθουσιασμό του, φωνάζω και εγώ και γελώ.

Σιγά σιγά η Αθήνα παίρνει το ύφος των μεγάλων εθνικών εορτών, κάτι που θυμίζει λ.χ. τα Εκατόχρονα της Ελληνικής Επανάστασης, αλλά πιο αυθόρμητα και πιο νεανικά. Καιρός θαυμάσιος,

---

* Ala Litoria: Ιταλική αεροπορική εταιρεία * σπάνουν: σπάζουν

καταγάλανος ουρανός. Πλήθη νέων [...] έχουν χυθεί στους κεντρικούς δρόμους, με λάβαρα, σημαίες, δάφνες, μουσικές. [...] Ο κόσμος συμμετέχει σ' αυτές τις εκδηλώσεις, χειροκροτεί, ζητωκραυγάζει. Είχα πολλά, πάρα πολλά χρόνια να δω τέτοιο ενθουσιασμό στην Αθήνα. Αισθάνεται κανείς ένα πάθος μες στον αέρα, ένα φανατισμό, μια λεβεντιά. Ξύπνησε το ελληνικό φιλότιμο, είναι κάτι ωραίο. Και μια τέλεια εθνική ενότητα. Είναι η πρώτη φορά στη ζωή μου που αισθάνομαι τέτοια ομόνοια να βασιλεύει στον τόπο.

Γ. Θεοτοκάς,
Τετράδια Ημερολογίου 1939-1953,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Ερωτήσεις

1 Περιγράψτε τα αισθήματα που νιώθει ο αφηγητής καθώς κατεβαίνει με το λεωφορείο από την Κηφισιά και όταν περπατά στο κέντρο της Αθήνας. Απαντήστε επισημαίνοντας συγκεκριμένα χωρία μέσα στο κείμενο.

2 Ποιες είναι οι διαφορετικές αντιδράσεις των ανθρώπων στο άκουσμα του πολέμου; Αιτιολογήστε τες.

3 Ποια γνωρίσματα του ελληνικού λαού, που προβάλλουν μέσα από τις αντιδράσεις του πλήθους, δημιουργούν αίσθημα χαράς και υπερηφάνειας στον αφηγητή;

Διαθεματική εργασία

Οργανώστε εορταστική εκδήλωση στην τάξη με αφορμή την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου 1940, η οποία μπορεί να περιλάβει: φωτογραφικά και ακουστικά ντοκουμέντα του πολέμου (π.χ. πολεμικά ανακοινωθέντα), τραγούδια (π.χ. της Σοφίας Βέμπο), προβολή ταινιών, έκθεση εντύπων και αφισών, πρόσκληση ανθρώπων που έζησαν κάποιον πόλεμο κ.ά. Πλαισιώστε την εκδήλωση με εικαστικό υλικό δικής σας έμπνευσης. Μπορείτε να αναζητήσετε υλικό στον κόμβο του Μακεδονικού Πρακτορείου Ειδήσεων: <http://www.mpa.gr/specials/28-10/>.

Δημήτρης Ψαθάς

Οι πιτσιρίκοι

«Οι πιτσιρίκοι» είναι αυτοτελές τμήμα από το μεγάλο ομότιτλο σπονδυλωτό αφήγημα τον Δημήτρη Ψαθά, το οποίο αναφέρεται στην Εθνική αντίσταση, και ιδιαίτερα στη συμμετοχή των παιδιών σ' αυτή. Στο απόσπασμα μια παρέα παιδιών κάνει σαμποτάζ σε γερμανικό φορτηγό.

Γενάρης του '42. Σκελετωμένοι οι άνθρωποι γυρίζουνε στους δρόμους. Νομίζεις πως το κρύο, η πείνα και ο φόβος αγωνίζονται ποιο απ' τα τρία αυτά κακά θα καταφέρει να γονατίσει μια ώρ'

αρχύτερα τον αναιδέστατον αυτό
λαό, που σε πείσμα κάθε λογικής
εξακολουθεί να ζει και να υπάρχει.
Κι όχι μονάχα αυτό, παρά και ν'
αστειεύεται.

Ο πιτσιρικός προπάντων έχει
κέφι. Γελά. Φλυαρεί. Πειράζει.
Κλείνει το μάτι και χαιρετά
φασιστικά τους Ιταλούς, ξεροβήχει
όταν περνάνε Γερμανοί,
κορδώνεται και κάνει* την
περπατησιά τους. Ο φόβος τού
είναι πράγμα άγνωστο, το αστείο η
ζωή του.

...Βραδάκι. Στο Ζάππειο. Ένα
τεράστιο γερμανικό φορτηγό είναι
σταματημένο κι έχει τα φώτα του
αναμμένα. Ο γερμανός σκοπός έχει
οργανώσει την άμυνα του για την

---

*κάνει: μιμείται, κοροϊδεύει

περίπτωση επιδρομής των σαλταδόρων.* Έχει τα μάτια δεκατέσσερα. Γιατί εκείνοι χυμούν σαν αετοί ακριβώς τη στιγμή που δεν τους περιμένεις και οι ρεζέρβες κάνουν φτερά. Μια αδιάκοπη απειλή είναι το τραγούδι τους:

*Να σαλτάρω, να σαλτάρω,
τη ρεζέρβα να του πάρω!*

Τα ξέρει αυτά ο κάθε Γερμανός που του εμπιστεύθηκαν αυτοκίνητο, γιατί πολλά είδαν και πάθαν όλοι τους από τους σαλταδόρους. Αλλά κι ο κίνδυνος των πιτσιρικών δεν είναι μικρός. Ένας ακήρυκτος πόλεμος υπάρχει ανάμεσα στα θηρία και τα πεινασμένα αλητάκια της

---

*σαλταδόροι: οι νέοι που πηδούσαν πάνω στα γερμανικά αυτοκίνητα και άρπαζαν τρόφιμα ή άλλα χρήσιμα αντικείμενα

Αθήνας. Η πονηριά είναι το όπλο τους. Όταν δε βάζουν σ' ενέργεια αυτή και κάνουν τον πόλεμο ανοιχτά, πάνε χαμένα. Οι Γερμανοί δε χωρατεύουν. Στις αρχές που πρωτομπήκαν, παιδιά πετροβόλησαν ένα αυτοκίνητο. Λυσσασμένος φρενάρισε και κατέβηκε ο Γερμανός. Έπιασε ένα. Άδραξε το χέρι του παιδιού, το 'φερε στο γόνατο του και το 'σπασε, όπως σπάζεις ένα ξύλο. Ούρλιαξε το παιδί κι έπεσε λιπόθυμο. Κι ο Γερμανός το παράτησε εκεί, ξανανέβηκε στο αυτοκίνητό του κι έφυγε. Η ανθρωπιά είναι πολυτέλεια περιττή, είπε ο χιτλερισμός, και πήραν σκληρή πείρα ως και τα μωρά.

Να το βάλουν κάτω;

Όχι δα! Είδαν ότι άνισος πόλεμος δίχως πονηριά δε γίνεται. Κι από τότε το μυαλουδάκι της μαρίδας δεν

ασχολείται μονάχα πώς θα εξοικονομήσει ένα ξεροκόμματο, αλλά και πώς θα στραβώσει αυτόν το φοβερό Κύκλωπα, που τρέμει όλος ο κόσμος.

Παίρνει τα μέτρα του ο Πολύφημος. Κοιτά γύρω. Κι ακριβώς για ν' αποφύγει κανένα αναπάντεχο, έχει ανάψει και τα φώτα του αυτοκινήτου. Κι ακόμα, για να 'ναι σίγουρος εκατό τα εκατό, δε στέκεται σ' ένα μέρος, παρά φέρνει βόλτες γύρω γύρω το φορτηγό. Αν κοτάς* Οδυσσέα, έλα! Κι έρχεται ο Οδυσσέας. Πατρίδα του είναι το χώμα που πατά ο Κύκλωπας, κι αν ζωντάνεψε αυτός σε τούτα τα χώματα, δεν πέθανε όμως ποτέ το πολυμήχανο πνεύμα του πολύμητι.* Μόνο που ο

---

*αν κοτάς: αν τολμάς, *πολύμητις: έξυπνος

ομηρικός ήρωας τούτη τη φορά είναι ένα παιδάκι δέκα χρόνων. Πεινασμένο. Κουρελίδικο. Εύθυμο ωστόσο και παμπόνηρο. Κρατά ένα τσιγάρο και πλησιάζει στο παλιό φανάρι του αυτοκινήτου. Σταματά ο Γερμανός και το κοιτά. Τι θέλει να κάνει; Σκύβει ο μικρός ν' ανάψει το τσιγάρο του απ' το ηλεκτρικό. Κι ο Κύκλωπας απορεί.

- Τι κάνει;
- Καμαράτ,* ανάψει σιγαρέτ.
- Ηλεκτρικός;
- Για!*

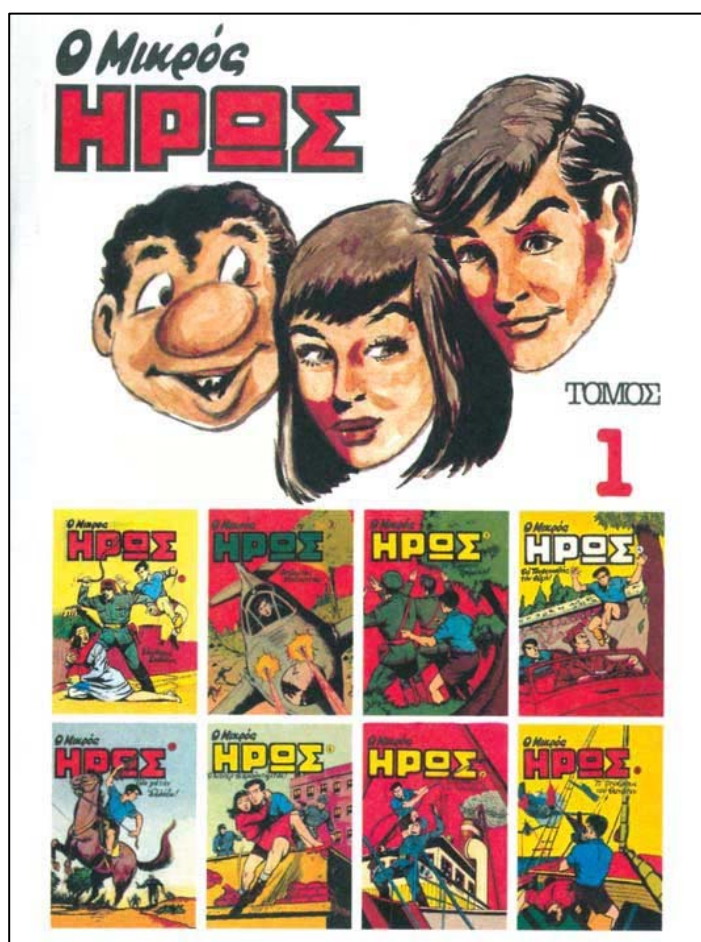
Ξεκαρδίζεται ο Κύκλωπας. Τι κουτοί που είναι οι πιτσιρίκοι στην Ελλάδα! Αν είναι δυνατόν ν' ανάψει το τσιγάρο του απ' το ηλεκτρικό φανάρι! Και τον κάνει χάζι.

- Ανάψει.

---

*καμαράτ: συνάδελφος *για: ναι

- Ανάψει, καμαράτ.
- Νιχτς* ανάψει.
- Για, για. Εγώ σου λέω ανάψει
σιγαρέτ. Βάζουμε στοίχημα;
- Στοίχημα;
    Δε νιώθει.
- Νιχτς καταλαβαίνει.

Εξώφυλλα του περιοδικού *Ο Μικρός Ήρωας*

---

*ΝΙΧΤΣ: όχι

- Το λοιπόν, άκου να δεις, μάγκα.
Αν εγώ νιξ ανάψει το τσιγάρο απ'
το φανάρι, εσύ εμένα καρπαζά.
Κλαπ! Αν εγώ ανάψει το τσιγάρο
απ' το φανάρι, εγώ εσένα καρπαζά.
Κλαπ!

Με παραστατικές χειρονομίες
εξηγεί ο πιτσιρικός την πρόταση
του στον Κύκλωπα. Κι εκείνος τον
κοιτά και διασκεδάζει.

- Ντεν καταλαβαίνει.

- Νιξ;

- Νιξ.

- Είσαι μάπας.

Ο Γερμανός βγάζει τον αναπτή-
ρα. Τον ανάβει και δίνει φωτιά στον
πιτσιρικό. Αλλά ο πιτσιρικός του
κάνει χωρατά. Φου και σβήνει τον
αναπτήρα. Γελά ο Κύκλωπας. Τι
παιχνιδιάρηδες που είναι οι πιτσι-
ρικοί στην Ελλάδα! Ξανανάβει τον
αναπτήρα. Τον απλώνει. Πλησιάζει

το μούτρο του ο πιτσιρίκος, φέρνει κοντά το τσιγάρο του, κάνει τάχα πως ανάβει, ύστερα απότομα πάλι φου και ξανασβήνει τον αναπτήρα. Ξεκαρδίζεται ο Γερμανός:

- Χο-χο-χο!

Κουτοί και πεισματάρηδες που είναι οι πιτσιρίκοι στην Ελλάδα! Ένας πελώριος Γερμανός νιώθει την απέραντη υπεροχή του απέναντι σ' αυτό το μικροσκοπικό χαζόπραμα και καθώς το βλέπει να τραβάει πάλι στο φανάρι για ν' ανάψει, βρίσκει πως έχει δίκιο ο Χίτλερ να βραχνιάζει πως οι Γερμανοί είναι έξυπνος και περιούσιος λαός, που προορίστηκε από τη Θεία Πρόνοια να καβαλήσει όλους τους λαούς που είναι κουτοί. Αλλά το αστείο παρακρατά κι ο μικρός ανάβει επιτέλους απ' τον αναπτήρα:

- Τάκενσεν!*
- Εν-τά-ξει!
- Μπράβο, ρε Χιτλερία. Τα 'μαθες το ρωμείκα. Αφίτερζεν.*
- Αφίτερζεν.

Κι ο Κύκλωπας με το χαμόγελο στο κρύο του πρόσωπο κοιτά τον πιτσιρίκο που χάνεται μες στο σκοτάδι. Ύστερα ετοιμάζεται πάλι να ξαναρχίσει τις βόλτες του γύρω απ' το αυτοκίνητο.

Αλλά όταν φτάνει στο πίσω μέρος, γουρλώνει τα μάτια. Κομμάτια ξεβιδωμένα, λάστιχα κατατρυπημένα, κομμάτια που λείπουν, σωστή καταστροφή. Και τότε μόνο καταλαβαίνει:

- Αχ ζοοοοο!...*

---

*Τάκενσεν: ευχαριστώ

*Αφίτερζεν: γεια σου, στο επανιδείν

*Αχ ζοοοοο!: ώστε έτσι!

Λυσσά. Γαβγίζει. Τραβά το πιστόλι. Αλλά οι πιτσιρίκοι – γιατί ήταν ολόκληρη παρέα που μοίρασε τη δουλειά του σαμποτάζ – έγιναν άφαντοι.

**Χ. Σακελλαρίου, *Ανθολογία ελληνικού παιδικού διηγήματος*,
Αγκυρα**

**Αλέξανδρος Αλεξανδράκης,
*Η πείνα του '41***

Ερωτήσεις

- 1** Με ποιες μυθικές μορφές παρομοιάζονται τα πρόσωπα του διηγήματος και γιατί;
- 2** Πώς παρουσιάζονται οι Γερμανοί στο διήγημα; Απαντήστε με αναφορά σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.
- 3** «Ένας ακήρυκτος πόλεμος υπάρχει ανάμεσα στα θηρία και τα πεινασμένα αλητάκια της Αθήνας»: Σχολιάστε αυτήν τη φράση. Ποιες νοηματικές αντιθέσεις διακρίνετε;
- 4** Ένα χαρακτηριστικό του συγγραφέα Δημήτρη Ψαθά είναι το χιούμορ του. Βρείτε χωρία στο κείμενο που να επαληθεύουν αυτή την παρατήρηση.
- 5** «Ήταν ολόκληρη παρέα που μοίρασε τη δουλειά του σαμποτάζ»: Αφηγηθείτε με δικά σας λόγια πώς

φαντάζεστε ότι πραγματοποιήσαν οι πιτσιρίκοι το σαμποτάζ.

Διαθεματικές εργασίες

1 Στο διήγημα υπάρχει ένα δίστιχο από τραγουδάκι της εποχής, το οποίο διασκευάστηκε για να αποδώσει τις προσπάθειες για σαμποτάζ κατά των Γερμανών. Συγκεντρώστε τραγούδια από την εποχή του πολέμου και της Κατοχής, με τα οποία οι Έλληνες σατίριζαν τους Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές ή διακωμωδούσαν τη δική τους πείνα: π.χ. «Βάζει ο Ντούτσε τη στολή του» ή «Πατάω ένα κουμπί και βγαίνει μια χοντρή που λέει στα παιδάκια νιχτς φαΐ!».

2 Διασκευάστε το διήγημα σε θεατρικό μονόπρακτο και ανεβάστε το στη γιορτή της 28ης Οκτωβρίου.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΑΘΑΣ

**Γεννήθηκε το 1907 στην Τραπεζού-
ντα του Πόντου και εγκαταστάθηκε
στην Αθήνα μετά τη μικρασιατική
καταστροφή. Εργάστηκε ως
δημοσιογράφος και χρονικογράφος
σε αθηναϊκές εφημερίδες. Πολλά
ευθυμογραφήματα του εκδόθηκαν
σε συλλογές όπως: *Στο καρφί και
στο πέταλο* (1959), *Πέρα βρέχει*
(1960), *Η Θέμις έχει κέφια* (1967)
κ.ά. Ο Ψαθάς έγραψε και πολλές
κωμωδίες για το θέατρο όπως:
Μαντάμ Σουσού (1940), *Το στραβό-
ξυλο* (1940), *Φον Δημητράκης* (1941),
Ζητείται ψεύτης (1953). Έγραψε
επίσης και τις εμπειρίες του από
τον πόλεμο του 1941 και την
Αντίσταση καθώς και το βιβλίο *Γη
του Πόντου* (1968) για την ιδιαίτερη
πατρίδα του. Πέθανε το 1979**

Κύπρος Χρυσάνθης

17 του Νοέμβρη 1973
(Χαράματα)

Το ποίημα δημοσιεύτηκε στον τόμο Αντιφασιστικά '67-'74 (1984) και αναφέρεται στην εξέγερση των φοιτητών στο Πολυτεχνείο, στις 17 Νοεμβρίου 1973, και στην καταστολή της από το δικτατορικό καθεστώς. Μεταφέρει την εικόνα που εμφανίζει ο χώρος γύρω από το Πολυτεχνείο λίγες ώρες ύστερα από την είσοδο των τανκς και την καταστολή της εξέγερσης, αλλά και τα συναισθήματα που γέννησε στους πολίτες η θυσία των νέων παιδιών.

Πέρα στην πλατιά λεωφόρο
με τα γυμνά δέντρα,

τα φυλλώματα,
προβάλλουν τώρα οι χώροι
αδειανοί.

Λιγοστά είναι τα βήματα,
ξέπνοοι οι λογής ήχοι,
αραιοί.

Στάζει τ' αγιάζι* μέσα μας.
Συχάζει η τυραγνοπατημένη* πόλη,
η βουερή.

Πέρα απ' τη μακρινή λεωφόρο
με τα γυμνά δέντρα,
τα φυλλώματα,
πεθαίνει η νύχτα, η φονική.
Αλυχτούνε* οι θεριεμένοι σκύλοι

---

*αγιάζι: υγρασία που συνοδεύεται
από διαπεραστικό κρύο *αλυχτούνε:
γαβγίζουν *τυραγνοπατημένη:
καταπιεσμένη από την τυραννία

Αφίσα του Γιώργου Βακιρτζή

στα περάσματα, όξω
απ' τις κλειστές πόρτες,
καθώς στους τοίχους
πληθαίνουν οι σκιές
κι απλώνονται τα γράμματα,
αιμάτινα, θαμπωτικά:
«για τον αγώνα και τη λευτεριά»
«για την πολύπαθη πατρίδα»!
Πίσω απ' τις μανταλωμένες πόρτες,
βαριανασαίνουν οι καρδιές
π' ανασηκώσαν τη μεγάλη μέρα!

Ω, Θε μου, κάμε πριν χαράξει
ν' αστράψουν οι ουρανοί,
χρυσό φως ολούθε ν' απλωθεί
κάμε, Μεγαλοδύναμε, να ξεχυθεί
ποτάμι ξέφρενο η πνοή,
να λυτρωθεί,

η τυραγνοπατημένη πόλη!

*Το μελάνι φωνάζει. Η 17η Νοέμβρη
1973 στη λογοτεχνία
εισαγωγή-ανθολόγηση Η. Γκρης,
Μεταίχμιο*

Ερωτήσεις

1 Εντοπίστε στην περιγραφή του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος τα σημεία εκείνα που δείχνουν έμμεσα τα αισθήματα του αφηγητή.

2 Ποια ευχή εκφράζεται στην τελευταία στροφή; Πώς σχετίζεται αυτή με τη θυσία των φοιτητών;

3 Ερμηνεύστε τους χαρακτηρισμούς «η νύχτα, η φονική» και «μεγάλη μέρα».

4 Αφού λάβετε υπόψη τα ιστορικά γεγονότα της εποχής, αναπτύξτε σε μια παράγραφο το νόημα της φράσης «τυραγνοπατημένη πόλη».

Διαθεματικές εργασίες

1 Συγκεντρώστε και παρουσιάστε στην τάξη συνθήματα που ακούγονταν και γράφονταν στους τοίχους κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Πολυτεχνείου, αλλά και γενικότερα, κατά τη διάρκεια της επτάχρονης δικτατορίας των συνταγματαρχών.

2 **Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα <http://philippos.mpa.gr/gr/other/17-11/index.html>, όπου μπορείτε να βρείτε πληροφορίες, εικόνες και ηχητικά ντοκουμέντα για τη χούντα, την κατάληψη και εξέγερση του Πολυτεχνείου, καθώς και για τη δίκη των υπευθύνων.**

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Κύπριος συγγραφέας. Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1915 και πέθανε το 1998. Σπούδασε στην Αθήνα Ιατρική και εργάστηκε ως παιδίατρος στη Λευκωσία, ενώ παράλληλα δίδασκε το μάθημα της Υγιεινής στην Παιδαγωγική Ακαδημία και στο Παγκύπριο Γυμνάσιο. Ίδρυσε και διηύθυνε πολλά ιατρικά και λογοτεχνικά περιοδικά (γνωστότερο είναι το

λογοτεχνικό περιοδικό *Πνευματική Κύπρος* (1960-1998), που τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών).

Έγραψε ποίηση, πεζογραφήματα, θέατρο και φιλολογικά δοκίμια, και μετέφρασε Ισπανούς ποιητές.

Ποίηση: *Λυρικός λόγος 1934-1967* (1968), *Αροδαφνούσα* (1980), *Λυρικός λόγος, τόμ. Α'-Β'* (1985).

Πεζογραφία: *Πεζός λόγος της γλυκείας χώρας Κύπρου* (1971), *Πεζός λόγος II. Από το ημερολόγιο ενός γιατρού* (1972, μυθιστόρημα),

***Πεζός λόγος III, Ιστορίες από την Κύπρο την αγέρινη* (1973,**

διηγήματα), *Το «Φυλάκιο Χ»*

***γραμμή θανάτου* (1979, διηγήματα).**

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΗΣ

ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ, εκτός από την ευχαρίστηση και την ψυχική ανάταση που προσφέρουν, συχνά λειτουργούν και ως ντοκουμέντα, όπου καταγράφονται και διασώζονται στοιχεία του πολιτισμικού και του

ανθρωπογεωγραφικού περιβάλλοντος της εποχής και του τόπου στον οποίο αναφέρονται. Ο κόσμος δεν ήταν πάντα όπως είναι σήμερα. Οι κοινωνίες, οι άνθρωποι, οι αντιλήψεις, οι νοοτροπίες, οι ανάγκες, το περιβάλλον αλλάζουν συνεχώς. Πολύ συχνά επομένως τα κείμενα λειτουργούν ως καθρέφτες αυτών των παλαιότερων μορφών ζωής. Στην ενότητα που ακολουθεί έχουν συγκεντρωθεί κείμενα που καταγράφουν και διασώζουν αυτές τις μορφές ζωής, άλλες από τις οποίες έχουν παρέλθει οριστικά (π.χ. η σκληρή αντιμετώπιση των μαθητών σε παλαιότερες εποχές ή η παραδοσιακή αγροτική ζωή), ενώ άλλες επιβιώνουν μέχρι σήμερα (π.χ. ο θερινός κινηματογράφος).

Κώστας Κρυστάλλης

Ηλιοβασίλεμα

Το ποίημα που ακολουθεί είναι το πρώτο μέρος του ομότιτλου ποιήματος τον Κώστα Κρυστάλλη, το οποίο περιλαμβάνεται στη συλλογή Ο τραγουδιστής του χωριού και της στάνης (1893). Ο Κ. Κρυστάλλης, στηριζόμενος στην παράδοση των δημοτικών μας τραγουδιών και χρησιμοποιώντας τη γλώσσα και το ρυθμό τους, τραγουδά την άδολη ομορφιά της ελληνικής υπαίθρου και την αγνότητα των ανθρώπων του αγροτικού μόχθου.

Πίσω από μακρινές κορφές
ο ήλιος βασιλεύει,
και τ' ουρανού τα σύνορα
χίλιες βαφές αλλάζουν,
πράσινες, κόκκινες,
ξανθές, ολόχρυσες, γαλάζες,
κι ανάμεσα τους σκάει λαμπρός
λαμπρός ο Αποσπερίτης.
Την πύρη* του καλοκαιριού
την σβηεί γλυκό αγεράκι
που κατεβάζουν τα βουνά,
που φέρνουν τ' ακρογιάλια.
Ανάρια* τα κλωνάρια του
κουνάει ο γερο-πεύκος,
και πίνει και ρουφάει δροσιά
κι αχολογάει* και τρίζει,
η βρύση η χορταρόστρωτη
δροσίζει τα λουλούδια,

---

*πύρη: πύρωμα, καύσωνας

*ανάρια: αραιά

*αχολογάει: βουίζει, παράγει ήχο

και σαλαγούν από μπροστά
τα δυο καματερά* τους,
τρανά, στεφανοκέρατα,
κοιλάτα, τραχηλάτα,*
«Οώ! φωνάζοντας, οώ!
Μελισσηνέ, Λαμπίρη»·
κι αργά τα βόδια περπατούν
και πού και πού μουγκρίζουν.

Γυρνούνε από τα έργα τους
οι λυγερές, γυρνούνε
με τα ζαλίκια* αχ τη λογγιά,*
με τα σκουτιά* αχ το πλύμα,

---

*καματερά: βόδια που

χρησιμοποιούνται στο όργωμα

*τραχηλάτα: με μακριά τραχηλιά

*ζαλίκια: δεμάτια ξύλα που τα
κουβαλούν στον ώμο

*λογγιά: πυκνό δάσος

*σκουτιά: ρούχα

με τες πλατιές των τες ποδιές
σφογγίζοντας τον ιδρω
και σ' όποιο δέντρο κι αν σταθούν,
σ' όποιο κοντρί* ακουμπήσουν,
εις το μουρμούρι του κλαριού,
εις τη θωριά του βράχου
γλυκόν γλυκό και πρόσχαρον
χαιρετισμό ξανοίγουν:
«Γεια και χαρά στον κόσμο μας,
στον όμορφο μας κόσμο!»

Λ. Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία*,
τόμ. 6, Δωδώνη

---

*κοντρί: μεγάλη πέτρα, κοτρόνι

Ερωτήσεις

1 Από τις δύο στροφικές ενότητες η πρώτη αναφέρεται στο φυσικό και η δεύτερη στο ανθρώπινο περιβάλλον της ελληνικής

υπαίθρου. Βρείτε τις οπτικές και τις ακουστικές εικόνες με τις οποίες επιτυγχάνεται η περιγραφή κάθε περιβάλλοντος.

2 Στο ποίημα κυριαρχούν τα επίθετα, τα οποία συχνά παρατίθενται με ασύνδετο σχήμα ή σχήμα επανάληψης. Βρείτε χαρακτηριστικά παραδείγματα και σχολιάστε τη λειτουργία τους.

3 Με ποιες λέξεις ή φράσεις ο ποιητής προβάλλει την εργατικότητα και το μόχθο των ανθρώπων της υπαίθρου;

4 Ποια συναισθήματα γεννά στα πρόσωπα, και κατ' επέκταση στον ίδιο τον ποιητή, η ομορφιά της ελληνικής φύσης;

Διαθεματική εργασία

Οργανώστε στην τάξη σας μια ωριαία εκδήλωση με αφορμή το ποίημα του Κρυστάλλη:
ζωγραφίστε ένα ηλιοβασίλεμα ή εικόνες γεωργών, με χρώματα και λεπτομέρειες που σας ενέπνευσε το ποίημα· διαλέξτε μουσική που να ταιριάζει με την ελληνική ύπαιθρο και τις ασχολίες των ανθρώπων της (π.χ., με φλογέρα, κλαρίνο) και διαβάστε και άλλα ποιήματα ή πεζά που να έχουν το ίδιο θέμα με το ποίημά μας.

Επαμεινώνδας Θωμόπουλος
Οι θερίστριες

Νίκος Καζαντζάκης

Η Νέα Παιδαγωγική

Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από το πέμπτο κεφάλαιο του πεζογραφήματος Αναφορά στον Γκρέκο (1961), που δημοσιεύτηκε ύστερα από το θάνατο του Νίκου Καζαντζάκη. Στην πραγματικότητα είναι η αυτοβιογραφία του συγγραφέα, πολύ χρήσιμη για να κατανοήσουμε την προσωπικότητα και το λογοτεχνικό έργο του. Ολόκληρο το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στις συχνά επώδυνες εμπειρίες του νεαρού Ν. Καζαντζάκη από το δημοτικό σχολείο, σε εποχές (τέλη του 19ου αιώνα) που οι εφαρμοζόμενες παιδαγωγικές μέθοδοι ήταν ιδιαίτερα αυταρχικές.

Ειδικότερα, στο απόσπασμα παρακολουθούμε την πρώτη του μέρα στο δημοτικό σχολείο αλλά και τις αναμνήσεις του από το δάσκαλο της τετάρτης τάξης, που τότε ήταν και η τελευταία, αφού το δημοτικό ήταν τετρατάξιο.

Με τα μαγικά πάντα μάτια, με το πολύβουο, γεμάτο μέλι και μέλισσες μυαλό, μ' ένα κόκκινο μάλλινο σκούφο στο κεφάλι και τσαρουχάκια με κόκκινες φούντες στα πόδια, ένα πρωί κίνησα, μισό χαρούμενος, μισό αλαφιασμένος,* και με κρατούσε ο πατέρας μου από το χέρι. Η μητέρα μου είχε δώσει ένα κλωνί βασιλικό να τον μυρίζουμαι, λέει, να παίρνω

---

*αλαφιασμένος: ταραγμένος, τρομαγμένος

κουράγιο, και μου κρέμασε το χρυσό σταυρουλάκι της βάφτισης μου στο λαιμό.

- Με την ευχή του Θεού και με την ευχή μου..., μουρμούρισε και με κοίταξε με καμάρι.

Ήμουν σαν ένα μικρό καταστολισμένο σφαγάρι* κι ένιωθα μέσα μου περφάνια και φόβο· μα το χέρι μου ήταν σφηνωμένο βαθιά μέσα στη φούχτα του πατέρα μου κι αντρειευόμουν.* Πηγαίναμε, πηγαίναμε, περάσαμε τα στενά σοκάκια, φτάσαμε στην εκκλησιά του Αϊ-Μηνά,* στρίψαμε, μπήκαμε σ' ένα

---

* σφαγάρι: ζώο που προορίζεται για σφαγή, σφάγιο * αντρειευόμουν: έκανα τον γενναίο * εκκλησία του Αϊ-Μηνά: η εκκλησία του Αγίου Μηνά στο Ηράκλειο, όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε ο Ν. Καζαντζάκης

παλιό χτίρι* με μια φαρδιάν αυλή,
με τέσσερις μεγάλες κάμαρες στις
γωνιές κι ένα κατασκονισμένο
πλατάνι στη μέση. Κοντοστάθηκα,
δείλιασα' το χέρι μου άρχισε να τρέ-
μει μέσα στη μεγάλη ζεστή φούχτα.

Ο πατέρας μου έσκυψε, άγγιξε τα
μαλλιά μου, με χάδεψε' τινάχτηκα'
ποτέ δε θυμόμουν να μ' έχει
χαδέψει' σήκωσα τα μάτια και τον
κοίταξα τρομαγμένος. Είδε πως
τρόμαξα, τράβηξε πίσω το χέρι του:
- Εδώ θα μάθεις γράμματα, είπε, να
γίνεις άνθρωπος' κάμε το σταυρό
σου.

Ο δάσκαλος πρόβαλε στο κατώ-
φλι' κρατούσε μια μακριά βίτσα και
μου φάνηκε άγριος, με μεγάλα
δόντια, και κάρφωσα τα μάτια μου
στην κορφή του κεφαλιού του

---

*χτίρι: κτίριο

να δω αν έχει κέρατα· μα δεν είδα,
γιατί φορούσε καπέλο.

- Ετούτος είναι ο γιος μου, του 'πε ο
πατέρας μου.

Ξέμπλεξε το χέρι μου από τη
φούχτα του και με παρέδωσε στο
δάσκαλο.

- Το κρέας δικό σου, του 'πε, τα
κόκαλα δικά μου· μην τον λυπάσαι,
δέρνε τον, κάμε τον άνθρωπο.

- Έγνοια σου, καπετάν Μιχάλη· έχω
εδώ το εργαλείο που κάνει τους
ανθρώπους, είπε ο δάσκαλος κι
έδειξε τη βίτσα.

Από το Δημοτικό Σκολειό
απομένει ακόμα στη θύμηση μου
ένας σωρός παιδικά κεφάλια,
κολλητά το ένα πλάι στο άλλο, σαν
κρανία· τα πιο πολλά θα 'χουν γίνει
κρανία. Μα απάνω από τα κεφάλια
αυτά απομένουν μέσα μου αθάνατοι
οι τέσσερις δάσκαλοι.

[...]

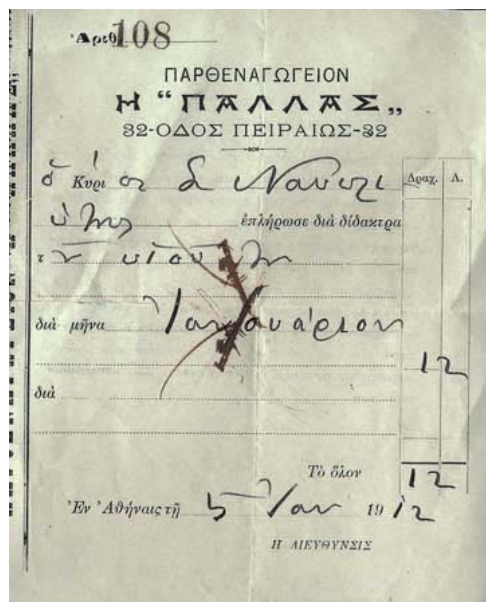
Στην Τετάρτη Τάξη βασιλεύει και κυβερνούσε ο Διευθυντής του Δημοτικού. Κοντοπίθαρος, μ' ένα γενάκι σφηνωτό,* με γκρίζα πάντα θυμωμένα μάτια, στραβοπόδης. «Δε θωράς,* μωρέ, τα πόδια του», λέγαμε ο ένας στον άλλο σιγά να μη μας ακούσει, «δε θωράς, μωρέ, πώς τυλιγαδίζουν* τα πόδια του; και πώς βήχει; Δεν είναι Κρητικός». Μας είχε έρθει σπουδασμένος από την Αθήνα κι είχε φέρει, λέει, μαζί του τη Νέα Παιδαγωγική. Θαρρούσαμε πως θα 'ταν καμιά νέα γυναίκα και την έλεγαν Παιδαγωγική· μα όταν τον αντικρίσαμε για πρώτη φορά ήταν ολομόναχος· η Παιδα-

---

*σφηνωτό: τριγωνικό, μυτερό

*θωράς: βλέπεις *τυλιγαδίζουν: τυλίγονται σαν νήμα, στραβώνουν

γωγική έλειπε, θα 'ταν σπίτι. Κρατούσε ένα μικρό στριφτό βούρδουλα, μας έβαλε στη γραμμή κι άρχισε να βγάζει λόγο. Έπρεπε, λέει, ό,τι μαθαίναμε να το βλέπαμε και να το αγγίζαμε ή να το ζωγραφίζαμε σ' ένα χαρτί γεμάτο κουκκίδες. Και τα μάτια μας τέσσερα' αταξίες δε θέλει, μήτε γέλια, μήτε φωνές στο διάλειμμα' και σταυρό τα χέρια. Και στο δρόμο, όταν δούμε παπά, να του φιλούμε το χέρι. «Τα μάτια σας

**Απόδειξη διδάκτρων του
Παρθεναγωγείου Η «Παλλάς»**

τέσσερα, κακομοίρηδες, γιατί αλλιώς, κοιτάχτε εδώ!», είπε και μας έδειξε το βούρδουλα. «Δε λέω λόγια, θα δείτε έργα!» Κι αλήθεια είδαμε· όταν κάναμε καμιά αταξία ή όταν δεν ήταν στα κέφια του, μας ξεκούμπωνε, μας κατέβαζε τα πανταλονάκια και μας έδερνε κατάσαρκα με το βούρδουλα· κι όταν βαριόταν να ξεκουμπώσει, μας έδινε βουρδουλιές στ' αυτιά, ωσότου έβγαινε αίμα. Μια μέρα έδεσα κόμπο την καρδιά μου, σήκωσα το δάχτυλο:

- Πού είναι, κυρ δάσκαλε, ρώτησα, η Νέα Παιδαγωγική; γιατί δεν έρχεται στο σκολειό;

Τινάχτηκε από την έδρα, ξεκρέμασε από τον τοίχο το βούρδουλα.

- Έλα εδώ, αυθάδη, φώναξε, ξεκούμπωσε τοπανταλόني σου.

**Βαριόταν να το ξεκουμπώσει
μόνος του.**

**- Να, να, να, άρχισε να βαράει και
να μουγκρίζει.**

Είχε ιδρώσει, σταμάτησε.

**- Να η Νέα Παιδαγωγική, είπε, κι
άλλη φορά σκασμός!**

**Ήταν όμως και πονηρούτσικος ο
σύζυγος της Νέας Παιδαγωγικής.
Μια μέρα μας λέει: «Αύριο θα σας
μιλήσω για το Χριστόφορο**

**Μαθητές Δημοτικού σχολείου
(αρχές 20ού αι.)**

Κολόμβο, πώς ανακάλυψε την Αμερική. Μα για να καταλάβετε καλύτερα, να κρατάει καθένας σας κι από ένα αυγό· όποιος δεν έχει αυγό, ας φέρει βούτυρο!».

**Ν. Καζαντζάκης,
Αναφορά στον Γκρέκο,
Εκδόσεις Ελένης Ν. Καζαντζάκη**

Ερωτήσεις

- 1** Ποια συναισθήματα νιώθει ο μικρός Ν. Καζαντζάκης πριν φτάσει στο σχολείο και γιατί; Από ποιους αντλεί θάρρος και με ποιον τρόπο;
- 2** Με αφορμή κυρίως τη στάση του πατέρα, σε ποια συμπεράσματα καταλήγετε για τις σχέσεις μεταξύ

γονιών και παιδιών εκείνη την εποχή; Απαντήστε με αναφορά σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.

3 Ο δάσκαλος της τετάρτης δημοτικού είχε θεωρητικά ασπαστεί τις αρχές της Νέας Παιδαγωγικής. Τι νομίζετε ότι πρέσβευε η Νέα Παιδαγωγική και τι εφάρμοζε στην πράξη ο δάσκαλος;

4 Αναζητήστε και διαβάστε το διήγημα της Κατίνας Παπά «Η εκδρομή του Δημητρού» (από τη συλλογή διηγημάτων *Στη συκαμιά από κάτω*), και συγκρίνετε τη μορφή του δασκάλου που εμφανίζεται εκεί, με την αντίστοιχη στο κείμενο του Ν. Καζαντζάκη.

5 Επιχειρήστε να αφηγηθείτε σε γραπτό κείμενο τη δική σας εμπειρία από την πρώτη σας ημέρα στο δημοτικό σχολείο.

Διαθεματικές εργασίες

Απευθυνθείτε σε άτομα του οικείου περιβάλλοντός σας διαφορετικών ηλικιών (μεγαλύτερα αδέρφια, γονείς, παππούδες, γιαγιάδες) και ζητήστε να σας αφηγηθούν τις εμπειρίες τους από το σχολείο. Πάρτε επίσης συνεντεύξεις από συνταξιούχους και εργαζόμενους εκπαιδευτικούς και προσπαθήστε να επισημάνετε τις διαφορές της σύγχρονης παιδαγωγικής (όπως τη βιώνετε στο σχολείο) από την παλαιότερη

Νίκος Θέμελης

Η αφήγηση του αρχιμάστορα

Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα από το μυθιστόρημα Η αναζήτηση, η υπόθεση του οποίου τοποθετείται στα τέλη του 19ου αιώνα. Έξι πρόσωπα αφηγούνται ισάριθμες ιστορίες και συνθέτουν την περιπετειώδη ζωή τον κεντρικού ήρωα, αλλά και τις προσωπικές τους αναζητήσεις, εμπειρίες και στάσεις ζωής. Το παρακάτω αφήγημα είναι το πρώτο μέρος της διήγησης του αρχιμάστορα από την Ήπειρο για όσα έζησε, δουλεύοντας χτίστης στη Μυτιλήνη.

Λίγο μετά τα Θεοφάνια του 1886, με το που πιάσανε οι πρώτες

Αλκυονίδες, κινήσαμε ξανά όλοι μαζί από Ήπειρο για Μυτιλήνη. Μαζί με τον αδερφό μου ήμασταν επτά, εγώ έκανα κουμάντο. Ήταν μια καλή παραγγελιά από το καλοκαίρι, που 'χα υποσχεθεί πως μόλις ξαδειάζαμε* θα την εβάζαμε μπροστά. Ούτε η απόσταση μας τρόμαζε ούτε το καταχείμωνο, ήμασταν συνηθισμένοι. Μ' ένοιαζε μόνο να προκάνουμε να εκμεταλλευτούμε τις Αλκυονίδες όλες, πράγμα σημαντικό για το ξεκίνημα, να θεμελιώσουμε και να σηκώσουμε στα δύο μέτρα. Αν και ποτέ δεν ξέραμε με ακρίβεια πότε θα ξεκινήσουνε και πόσο θα κρατήσουνε, πιανόμασταν κάθε χρονιά από τη γνώμη των παλιότερων και πορευόμασταν.

---

*ξαδιάζαμε: ευκαιρούσαμε

Χτίζαμε σπίτια όπου κι αν μας καλούσανε. Σπίτια αρχοντικά, σπίτια απλών ανθρώπων, μέχρι και εκκλησίες, αρκεί να εξασφαλίζαμε όσο καλά γινόταν μια δίκαιη αμοιβή και την αποπληρωμή της. Στη συμφωνία πάντα έμπαινε η εξασφάλιση τροφής και στέγης. Αγαπούσαμε τη δουλειά μας κι αν ήτανε σκληρή. Δουλεύαμε καλά την πέτρα, γιατί την ξέραμε. Γνωρίζαμε τα χούγια της, τη φύση της, πώς

Τοιχογραφία από το αρχοντικό Κράλλη στο Μόλυβο

την πιάνεις, πώς τη χτυπάς και πού
ν' ανοίγει, πώς τη λαξεύεις, πώς
την τοποθετείς και πώς
χαντρώνεις.* Τα καντούνια* τα
'ριχνα πάντα εγώ, το ίδιο και τις
βόλτες,* βόλτες μικρές, μεγάλες.
Εγώ διάλεγα και έριχνα τις πλάκες
πάνω από πόρτες, παράθυρα ή
παραθύρες και φυσικά εγώ τα
θυρώματα και τα σαχνισινιά* είτε
από πέτρα είτε από δρένιο* ξύλο.
Άμα μας άρεσαν τα σχέδια, μας
έβγαινε και το μεράκι και

---

*χαντρώνεις (χαντρώνω): διαπλέκω
πέτρες στο χτίσιμο *καντούνια
(καντούνι): ακρογωνιαίος λίθος
*βόλτες (βόλτα): η καμάρα, το τόξο
*σαχνισινιά (σαχνισί): ο κλειστός
εξώστης που προεξείχε στον
πρώτο όροφο *δρένιο: δρύινο, από
βελανιδιά

παιδευόμασταν χάρη της ομορφιάς, για πράγματα που δεν ήτανε στη συμφωνία. Σχέδια απλά μπορούσα και μόνος μου να φτιάξω, σχέδια ξένων όσο περίπλοκα και να 'ταν μπορούσα να διαβάσω. Τα σχέδια με συνεπαίρνανε, δικά μου ή ξένα. Τα θεωρούσα απαραίτητα και για τα απλά τα σπίτια των απλών ανθρώπων. Να είναι με ακρίβεια για να μπορείς από τα πριν να πλησιάσεις την ομορφιά του μόχθου σου πάνω στην πέτρα. Και σαν τελειώναμε κι εγκρίναμε πρώτα εμείς οι ίδιοι μόνοι μας και μέσα μας τους κόπους μας και τ' αποτελέσματά τους, τότε ήταν που νιώθαμε περήφανοι σαν να 'τανε δικό μας σπίτι.

Φτάσαμε Σαλονίκη, και αποκεί μ' ένα τσερνίκι* συνέχεια για τη Λήμνο

---

*τσερνίκι: είδος πλοίου

και τη Μυτιλήνη. Με το που πιάσαμε στο Κάστρο,* βρήκαμε εύκολα αμέσως τα γραφεία του νέου νοικοκύρη στην πρόσοψη του λιμανιού, ανάμεσα σ' άλλα εμπορικά ναυτιλιακά και ασφαλιστικά γραφεία. Ήτανε έμπορος, μια επιγραφή, φαρδιά πλατιά, με τ' όνομά του και δίπλα «Εισαγωγαί - Εξαγωγαί». Τον πρόλαβα την ώρα ακριβώς που έκλεινε για βράδυ. Μ' αναγνώρισε αμέσως και έκανε χαρές μεγάλες για τον ερχομό μας.

Το ίδιο βράδυ ήμουνα κιόλας πάνω από τα σχέδια ενός αρχοντόσπιτου. Σχέδια φτιαγμένα από ξένα χέρια, με πένα λεπτή και ακρίβεια που όμοια τους είχα δει ακόμη μια

---

*κάστρο: η τότε ονομασία της Μυτιλήνης

φορά στα σχέδια ενός αρχοντικού που είχαμε φτιάξει πριν από τα τρία χρόνια στην Αθήνα. Μα τούτα δω είχανε μια ομορφιά από έναν άλλο κόσμο. Τα μελέτησα μέχρι αργά, πλησίασα σχεδόν χαράματα. Αποκοιμήθηκα κουτσά στραβά πάνω στον καναπέ εκείνου του γραφείου, οι υπόλοιποι είχανε μείνει στο τσερνίκι και ξύπνησα στο άκουσμα του πρώτου σαλεπιτζή που πέρναγε απέξω. Λίγο μετά κατέφτασε κεφάτος ο νέος νοικοκύρης και φύγαμε αμέσως να επισκεφτούμε τη γη που θα χτιζότανε το νέο αρχοντικό του. Με μια μικρή ολοκαίνουρια καρότσα διασχίσαμε την πόλη που ξύπναγε από το φως της Ανατολής και φώτιζε από το πλάι την ομορφιά της. Μέτραγα κτίσματα, γραφεία, μαγαζιά και άλλα τόσα που χτιζόντουσαν ή που δεν είχανε

ακόμη τελειώσει. Όπου κι αν
κοίταζες φτιαχνόταν κάτι καινούριο,
ετοιμαζόταν κάτι μεγαλύτερο. Αφή-
σαμε την πόλη και φτάσαμε λίγο
πιο έξω, στ' Ακλειδιού, κοντά σε
άλλα αρχοντικά, δυο απ' αυτά ακό-
μα με τις σκαλωσιές. Κοιτάζανε στη
θάλασσα και στα βουνά της Μικρα-
σίας. «Κι ο απέναντι γιαλός είναι
δικός μας, Μυτιληνιός, κι ό,τι βλέπει
το μάτι σου κι ακόμη παραπέρα.
Από το Αϊβαλί μέχρι την Πόλη και
τη Σμύρνη τα τσιφλίκια και η αγορά
μας, από τη Μαύρη Θάλασσα μέχρι
το Κάιρο οι δουλειές μας», παινεύ-
τηκε ο νέος νοικοκύρης φχαριστη-
μένος για όσα υπήρχανε κι ακόμη
πιο πολύ για όσα περίμεναν. Όμως
δεν ήταν μόνο το εμπόριο που
ευλογούσε. Κάθε τόσο κάποιους
δεν τους χώραγε η Μυτιλήνη,
περνάγανε απέναντι, βάζανε πόδι

σ' ολόκληρο το σαντζάκι* τ'
Αϊβαλιού, παίρναν σιγά σιγά στα
χέρια τους τη γη και το εμπόριο.
Αυτοί και τόσοι άλλοι Ρωμιοί απ'
όλο το Αιγαίο αλλά και από την
Ήπειρο και τη Μάνη χρόνια τώρα
τραβούσαν ανατολικά, στήνανε νέο
σπιτικό και οικογένεια, προκόβανε
παντού και γρήγορα και τα
φιρμάνια* πότε έτσι, πότε αλλιώς,
τους εγγυόντουσαν την προκοπή
τους. Και όσο για τους Τούρκους,
σιγά σιγά τραβιόντουσαν κατά
μέσα, χάνοντας ασταμάτητα
δύναμη, επιρροή και έτσι ειρηνικά
την εξουσία. Είδα το κτήμα και του
υποσχέθηκα ότι το νέο του σπιτικό
θα είναι αντάξιό του.

---

*σαντζάκι: διοικητική περιφέρεια
ισοδύναμη με μεγάλο νομό

*φιρμάνι: νόμος

Στο γυρισμό περάσαμε από την αγορά. Σ' όλο το δρόμο δε σταμάτησε να μου λέει για τη ζωή της Μυτιλήνης. Τις φασαρίες που είχανε με τον Κεμάλ-μπέη, Μουτεσαρίφη* όλου του νησιού, που όμως κατάφεραν έπειτα από κόπους να τον διώξουνε σε συνεννόηση με την Πύλη και όλους τους Πρόξενους των δυτικών. Τους οικονομικούς ορίζοντες που όλο και μεγάλωναν, τα σχέδια τα δικά του κι όσων γνωστών του ήξερε, τις πόρτες που ανοίγονταν με το θαλασσινό εμπόριο, τα κέρδη εκείνων που στήσανε τα πρώτα εργοστάσια μα και τις έγνοιες που 'χε σαν πατέρας. Πως είχε ακόμη κόρη της παντρειάς, μπελάς και

---

*Μουτεσαρίφης: ο διοικητής του σαντζακίου

Καφενείο στη Μυτιλήνη (φωτογραφία)

αυτός, κι η προίκα που θα 'πρεπε να της μετρήσει ακόμη πιο μεγάλος. Πως γαμπροί υπήρχαν και τη θέλανε, μα πως αυτή ήθελε έναν Άγγλο από τα Πάμφιλα, που όμως αυτός δεν είχε μάτια να τη δει. Πως η γυναίκα του ήταν γκρινιαρά, αλλά δε θα 'πρεπε να δίνω σημασία. Αυτός αποφάσιζε για όλα. Πάλι καλά!

Στην αγορά από το βουητό δεν άκουγες τι έλεγε ο διπλανός σου.

Τα καφενεία μακρόστενα, είχανε πρόσωπο και στους δύο δρόμους και αυτό τα ζωντάνευε ακόμη πιο πολύ. Τα διέσχιζες καλημερίζοντας κι έκοβες δρόμο. Στο καφενείο που σταματήσαμε για έναν καφέ, όλοι μιλούσαν μ' όλους, καλημέριζαν κι αντικαλημέριζαν, δύο ειδήσεις πέταγε κάποιος μεγαλόφωνα για όποιον ενδιαφερότανε, κάποιος άλλος έδινε χρωστούμενες απαντήσεις σε κάποιον περαστικό που έμπαινε, στο πόδι κλεινόntonουσαν συναντήσεις για πιο ύστερα, η μια πίσω από την άλλη, φιστικοπώλες και γιαουρτζήδες πλανόδιοι με γάλα και γιαούρτι σούρτα φέρτα από μαγαζί σε μαγαζί, παραγγελίες προφορικές δεν ήξερες από ποιον σε ποιον, αλλά πως φαίνεται όλοι συνεννογιόνταν, κι οι καφετζήδες

να μπαινοβγάζουνε στη χόβολη τα μπρίκια πιο σβέλτα από τους βιαστικούς πελάτες τους. Ο χρόνος έτρεχε γι' αυτούς και αυτοί τρέχαν μαζί του. Ντυμένοι με ρούχα ευρωπαϊκά, ξεχώριζαν αμέσως απ' τους Τούρκους. Γι' αυτούς δεν υπήρχε χρόνος, δεν υπήρχε ενδιαφέρον, μπορεί και να μην καταλάβαιναν. Οι πιο πολλοί από την κακοδιαχείριση χρώσταγαν δάνεια στους δικούς μας. Μα μέσα στον ίδιο καφενέ, φιλικά κι ειρηνικά, μαζί μ' αυτούς παίζανε τάβλι ή ντάμα και βούλιαζαν στο ραχάτι τους, στο καφεδάκι τους και στους καπνούς του ναργιλέ τους.

Σαν τέλειωσε ο νοικοκύρης με όλα όσα θεωρούσε αναγκαία να μου πει εκείνο το πρωί, χωρίσαμε, αυτός για τις δουλειές του κι εγώ για να 'βρω τους συντρόφους μου

**και να φροντίσω πού θα μείνουμε
και πώς θα πορευτούμε.**

[...]

**Από τις πρώτες μέρες φάνηκε
ότι ο κόσμος της Μυτιλήνης, η αγο-
ρά, οι μορφωμένοι κι οι επιχειρη-
ματίες, η Λέσχη και οι καφενέδες,
γύρναγαν όλοι γύρω από μια λέξη
και πως σιγά σιγά άρχιζε επάνω
της και γύρω της να χτίζεται ένας
καινούριος κόσμος. Την έφερνε και
την πήγαινε, την αγόραζε ή την**

**Αρχοντικό στη Λέσβο
(φωτογραφία)**

πουλούσε, τη σχεδίαζε ή την πολεμούσε. «Ατμός». Όλοι μιλούσανε για τον ατμό και τις ατμομηχανές. Πως μπήκανε ή πως θα 'πρεπε να μπούνε στη ζωή τους, πως θ' άλλαζαν τα πράγματα, οι δουλειές, ο τζίρος, τα έσοδα. Πως θα 'φερνε ο ατμός τα πάνω κάτω στα λιοτρίβια, στα σαπουνάδικα, στους μύλους και στις θαλασσινές μεταφορές. Πως μίκραιναν οι αποστάσεις, πως άνοιγαν οι αγορές, πως θα μπορούσαν να αλλάξουν όψη τα κάθε είδους εργαστήρια της πόλης που φτάσανε τα τρακόσια τότε. Πως οι τραπεζικές και ασφαλιστικές δουλειές θα παίρναν κι άλλο επάνω τους, πως κάποιοι Λόιντς απ' το Τριέστι* συζήτησαν την ίδρυση της πρώτης Τράπεζας στη Μυτιλήνη,

---

*Τριέστη: η Τεργέστη

πως νέα προϊόντα θα μπορούσαν πια να πέσουνε στην ντόπια αγορά απ' τα δικά τους χέρια. Ακόμη, πως στα σχολεία θα 'πρεπε να μπουν νέα μαθήματα να δείχνουνε πού πάει ο κόσμος και να ετοιμάσουνε σωστά τους κανακάρηδες τους. Φτάναν να λεν πως ο ατμός θα έκανε να γονατίσει το Οθωμανικό κράτος μια ώρα αρχύτερα, πράγμα που θα 'φερνε το εθνικό ζήτημα πιο γρήγορα στη λύση που όλοι ποθούσαν. Και το Στρατή τον απασχολούσε ο ατμός και οι ατμομηχανές, πως άκουγε στην αγορά ότι θα άλλαζε τη ζωή πλούσιων και φτωχών. Στο τέλος πήγα κι εγώ και βρήκα έναν μηχανικό να τον ρωτήσω πώς θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω τον ατμό και στη δική μας τέχνη, μα σύντομα φάνηκε πως δύσκολα θα

μπορούσε να σκεφτεί την όποια χρήση. «Στη γνώση και στη μαστοριά της τέχνης σου ο ατμός δεν έχει θέση», κατέληξε ο Αχιλλέας που είχε γυρίσει μηχανικός από την Αγγλία. «Αλλά να ξέρεις αυτός θα γυρίσει τη ρόδα της ζωής μας, της προκοπής του τόπου μας και των παιδιών μας». Με καθησύχασε από τη μια, μα και με στενοχώρησε από την άλλη που οι δύο τέχνες δεν μπορούσαν να ταιριάξουν.

Ο νοικοκύρης του σπιτιού, ο Αχιλλέας ο μηχανικός, ο πρωτομάστορας ο Στρατής, μου γνώρισαν στη Μυτιλήνη έναν κόσμο, παλιό και νέο, που ξύπναγε, που συγκρουόταν, που 'χε ιδέες, που μίλαγε για δικαιώματα. Υπήρχανε πράγματα γνωστά από τα μέρη μας, συγκρούσεις για τις ιδιοκτησίες, τοκογλυφίες,

καταχρήσεις από τους δημογέροντες, αλλά και νέα. Ότι παντού ανοίγονταν καινούριες ευκαιρίες. Ότι ο κόσμος μπορεί να ξεσηκώνεται απέναντι στις καταχρήσεις ή για να ζητά λεφτά για τα σχολεία. Κι ακόμα ότι ο κόσμος μπορούσε να χωρίζεται όχι μόνο σε χριστιανούς και μουσουλμάνους, αλλά σ' αυτούς που λεγόντουσαν «αστοί» και σ' αυτούς που δεν είχαν εξόν από τη δουλειά τους. Τα λέγανε έτσι, τα λέγανε αλλιώς. Μα όποιος κι αν μίλαγε για τούτα τελευταίος, φαινόταν πάντα πως εκείνος είχε δίκιο.

N. Θέμελης, *Η αναζήτηση*, Κέδρος

Ερωτήσεις

- 1** Σε ποια σημεία του κειμένου, διακρίνετε την αγάπη του αρχιμάστορα για το επάγγελμα του;
- 2** Η πολυεθνική κοινωνία της Μυτιλήνης στα τέλη του 19ου αιώνα είναι οικονομικά εύρωστη και κοινωνικά ειρηνική. Μπορείτε να επαληθεύσετε αυτή την παρατήρηση μέσα στο κείμενο;
- 3** Ποιες πληροφορίες μας δίνει το κείμενο σχετικά με τις αλλαγές που συντελούνται στη ζωή και τις αντιλήψεις των ανθρώπων στα τέλη του 19ου αιώνα;
- 4** Σχολιάστε την τελευταία πρόταση του αποσπάσματος. Πώς αντιλαμβάνεστε την άποψη που διατυπώνεται;

Διαθεματική εργασία

Το παραδοσιακό επάγγελμα του χτίστη (τεχνίτη της πέτρας) που μετακινείται με την ομάδα του από τόπο σε τόπο έχει σχεδόν εξαφανιστεί στις μέρες μας.

Ετοιμάστε, σε συνεργασία μεταξύ σας, ένα σχέδιο εργασίας, στο οποίο θα περιλάβετε: α)

πληροφορίες για τη συντεχνία (σινάφι) των χτιστάδων της Ηπείρου ή της Πελοποννήσου (χωριό Λαγκάδια) στο 19ο αιώνα,

β) έρευνα για παραδοσιακά επαγγέλματα που χάνονται στις μέρες μας, και για τους λόγους που οδηγούν στην εξαφάνισή τους.

ΝΙΚΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ

Γεννήθηκε το 1947 στην Αθήνα. Σπούδασε νομικά στην Ελλάδα και τη Γερμανία. Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1998 με το μυθιστόρημα *Η αναζήτηση*. Ακολούθησαν τα μυθιστορήματα *Η ανατροπή* (2000), *Η αναλαμπή* (2003) και *Για μια συντροφιά ανάμεσα μας* (2005). Τα βιβλία του έχουν αποσπάσει βραβεία και διακρίσεις και έχουν πραγματοποιήσει πολλές επανεκδόσεις.

Ευγενία Φακίνου

Η ζωή στη Σύμη

Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από το πρώτο μυθιστόρημα της Ευγενίας Φακίνου Αστραδενή, το οποίο κυκλοφόρησε το 1982.

Ηρωίδα του μυθιστορήματος είναι η μικρή Αστραδενή από τη Σύμη των Δωδεκανήσων, μαθήτρια στην Ε΄ Δημοτικού, που έρχεται με τους γονείς της στην Αθήνα για να βρει καλύτερη δουλειά ο πατέρας της.

Όπως είναι φυσικό, έκπληκτη η Αστραδενή βιώνει πολλές καινούριες εμπειρίες στην Αθήνα. Η ζωή στην πρωτεύουσα διαφέρει πολύ από τη ζωή όπως την ήξερε στο μικρό νησί της. Στην πατρίδα της άλλες ήταν οι ασχολίες των ανθρώ-

πων, οι ρυθμοί της ζωής ήταν πιο χαλαροί και οι ανθρώπινες σχέσεις πιο στενές. Μια εικόνα από την παραδοσιακή αυτή ζωή περιγράφεται στο παρακάτω απόσπασμα.

Στη Σύμη, τ' απογεύματα πότε ερχότανε η Αλεμίνα στο δικό μας, πότε πηγαίναμε εμείς στις Ελένης, πότε όλες πηγαίναμε στο Ζωπιάκι. Οι μανάδες κάνανε τις δουλειές τους τις απογευματινές. Άλλη έπλεκε, άλλες κόβανε κουρέλια για κουρελούδες, άλλη έπλεκε νταντέλα. Εκτός κι αν είχανε δουλειά συντροφική. Της εποχής. Κι έπρεπε να δουλέψουν όλες μαζί. Να, να καθαρίσουν τ' αμύγδαλα, να ξεσποριάσουν* τη φακή ή τα φασόλια,

---

*ξεσποριάσουν (ξεσποριάζω, για όσπρια): βγάζω το σπόρο από το κέλυφος

να ετοιμάσουν κουλουράκια ή
ν' ανοίξουν χυλοπίτες.

Εμείς, τα παιδιά, παίζαμε στην
αυλή, αν ήταν καλοσύνη.* Αλλιώς,
καθόμαστε πάνω στον αποκρέβατο,
στην κουζίνα που 'χει ζέστη, δίπλα
τους. Και τα δυο μ' αρέσανε. Στις
αυλές παίζαμε το κουτσό ή τ' αγάλ-
ματα ή τις κυρίες. Στην κουζίνα παί-
ζαμε μαμά και παιδιά ή σχολείο. Εί-
χε κι αυτό το γούστο του, γιατί, ενώ
έπαιζες, άκουγες και τις μανάδες να
κουβεντιάζουνε καθώς δουλεύανε.
Σ' εμάς, στη Σύμη, οι κουζίνες δεν
είναι έτσι κουτσουλές,* όπως είναι
εδώ. Είναι ένα μεγάλο δωμάτιο,
πολύ μεγάλο, που κάνουμε όλες
μας τις δουλειές. Κοιμόμαστε
κιάλας, το χειμώνα που 'χει κρύο.

---

*αν ήταν καλοσύνη: αν είχε καλό
καιρό *κουτσουλές: πολύ μικρές

Πάρις Πρέκας, Σύμη

Στη μια του άκρη έχει τον αποκρέβατο – ένα πατάρι, πες – μεγάλο και ψηλό ένα μέτρο. Ανεβαίνεις με τρία σκαλάκια. Έχει κι ένα κάγκελο στην άκρη. Αυτό βολεύει πολύ για να μην πέφτουν τα παιδιά που κοιμούνται όλα εκεί. Το στρώνουμε με ωραίες κουρελούδες και παίζουμε – ξυπόλητες για να μη λερώνουμε – μαμάδες και παιδιά. Από κάτω ο αποκρέβατος είναι αποθήκη. Φυλάμε διάφορα πράγματα. Εκεί λέμε στα μικρά ότι θα τα

κλειδώσουμε αν δεν είναι φρόνιμα.
Κι αυτά φοβούνται τον αράπη ή τη
γριά και κάθονται φρόνιμα.

Ο πατέρας και η μάνα μου κοι-
μούνται ψηλά ψηλά, σ' ένα κρεβάτι
που ανεβαίνεις με δεκαπέντε σκα-
λιά. Στην άλλη άκρη του δωματίου
είναι η τσιμιά, το τζάκι δηλαδή, και
δίπλα η βρύση της στέρνας.* Το
τζάκι δεν το ανάβουμε συχνά.
Άλλωστε τι κρύο κάνει στη Σύμη...
Ψιλοπράγματα. Έτσι και ρουφήξεις
ένα φασκόμηλο... ζεστάθηκες στο
πι και φι!... Μόνο τα Χριστούγεννα
το ανάβουμε, έτσι για το καλό. Για
να καπνίσει, να διώξει το κακό απ'
το σπίτι, να τρομάξει τους Καλικά-
ντζαρους. Τον άλλο καιρό έχουμε
ακουμπισμένο εκεί το πετρογκάζ

---

* στέρνα: τεχνητή δεξαμενή για την
συγκέντρωση νερού

και μαγειρεύουμε. Δίπλα είναι το παράθυρο. Σ' εμάς, στη Σύμη, τα παράθυρα είναι αλλιώςτικά. Το είδα αυτό μόλις μπήκα και μου 'κανε εντύπωση. Εδώ τα παράθυρα είναι, πώς να το πω, αδύνατα. Σ' εμάς έχουνε ένα πολύ φαρδύ πρεβάζι απ' τη μέσα μεριά. Εκεί ακουμπάμε διάφορα πράγματα. Μάλιστα, το ένα παράθυρο της κουζίνας έχει το πρεβάζι του φτιαγμένο νεροχύτη. Γέρνει, δηλαδή, λίγο προς τα έξω κι έχει μια τρύπα φαρδιά που διώχνει τα σαπουνόνερα έξω.

Κάτω απ' το παράθυρο φυτεύουμε μελιτζανιές, δυόσμο, βασιλικά, κατιφέδες.* Το σαπουνόνερο σπουδαίο για τα λουλούδια και τα

---

*κατιφές: είδος καλλωπιστικού φυτού με μικρά βαθυκόκκινα λουλούδια

λαχανικά. Λίπασμα, που λέει κι ο πατέρας. Και τα κάνει θρεφτάρια,* να, μέχρι εκεί πάνω. Κι ούτε που πάει χαμένο, όπως εδώ. Εδώ, καλέ, πού το πετάνε τόσο νερό;... Δεν το λυτούνται;... Αλλά τι λέω, η χαζή, τι να λυπηθούνε!... Εδώ ανοίγουν τη βρύση, και φρρρρτ! τρέχει το νερό... Δεν έχουν στέρνα, να φοβούνται μην πατώσει και μείνουν χωρίς νερό. Πάντως το στερνίσιο το νερό είναι το καλύτερο. Είναι θεοβρεχάμενο, που λένε οι παλαιοί. Είναι ωραίο, γλυκό νερό. Κάνει ωραία σαπουνάδα. Και στο λούσιμο είναι σπουδαίο. Τούτο της Αθήνας... κάπως μυρίζει... αλλιώτικο στο στόμα... σα φάρμακο...

Βέβαια, το νερό της στέρνας πρέπει να το προσέχεις. Θέλει καλό

---

*θρεφτάρια: καλοθρεμμένα

**κουμάντο για να περάσεις το
καλοκαίρι σου και να σου μείνει και
λίγο να πλύνεις τις κουβέρτες
και τις κουρελούδες...**

Ε.Φακίνου *Αστραδενή*, Κέδρος

Ερωτήσεις

- 1** Σε ποια σημεία του κειμένου η Αστραδενή συγκρίνει τη ζωή στην Αθήνα με τη ζωή στο νησί της και ποιες διαφορές βρίσκει;
- 2** Ποιες από τις συνήθειες των κατοίκων της Σύμης και τις αντιλήψεις τους, που περιγράφονται στο κείμενο, διασώζονται ακόμη στον τόπο σας;
- 3** Τι είδους παιχνίδια έπαιζαν τα παιδιά στη Σύμη;

4 Τι έχετε να παρατηρήσετε για τις σχέσεις των ανθρώπων στη μικρή νησιωτική κοινωνία;

5 Παρακολουθήστε την πορεία που ακολουθεί η νοσταλγική αναπόληση της Αστραδενής.

Διαθεματικές εργασίες

1 Συγκεντρώστε στοιχεία για παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά σε παλαιότερες εποχές. Συγκροτήστε ομάδες και πάρτε συνεντεύξεις από ενήλικες σχετικά με τα παιχνίδια που έπαιζαν οι ίδιοι όταν ήταν παιδιά.

2 Προσπαθήστε να ζωγραφίσετε το χώρο της νησιωτικής κουζίνας, έτσι όπως περιγράφεται στο κείμενο.

**Γεώργιος Άβλιχος,
*Κοπέλα στο παράθυρο***

Ντίνος Δημόπουλος

Ο Σαρλό και το αθάνατο νερό

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα Τα δελφινάκια του Αμβρακικού (1988). Κεντρικοί ήρωες του έργου είναι ο οκτάχρονος Πέτρος και η εξάχρονη Ανθούλα που ζουν στο Κοχύλι, ένα μικρό παραθαλάσσιο χωριουδάκι στον Αμβρακικό κόλπο, στη δεκαετία 1920-1930. Τα δυο παιδιά γίνονται αχώριστοι φίλοι και μαζί περνούν ξένοιαστα ώρες ατέλειωτες. Όταν όμως γνωρίζουν τον Πάνο, ένα συνομήλικο αγόρι που πάσχει από φυματίωση, η ζωή τους αλλάζει ολοκληρωτικά, καθώς προσπαθούν να τον βοηθήσουν, δίνοντάς του αγάπη, ελπίδα και

κουράγιο. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα παρακολουθούμε την πρώτη επίσκεψη του Πέτρου σ' ένα θερινό κινηματογράφο της Άρτας.

Ο Πέτρος δεν κοιμήθηκε καθόλου τη νύχτα από την αγωνία του. Το 'πε αποβραδής στη μάνα του πως αύριο, Δευτέρα, είναι καλεσμένος του κυρίου τελώνη να πάνε στην Άρτα, στον κινηματογράφο, να δούνε τον Μπουκ-Τζόνες κι η μάνα του όλο το πρωί τον ετοιμάζε. Του σιδέρωνε τα ναυτικά του,* του γυάλισε τα παπούτσια, του μοντάρισε τις ριγέ του τις κάλτσες και να τόνε τώρα θρονιασμένος, καμαρωτός, στο πίσω κάθισμα της «Σεβρολέτ» δίπλα στην Ανθούλα και στη

---

*τα ναυτικά του: τα ναυτικά ρούχα που φορούσαν τα αγόρια

μητέρα της κι η καρδιά του να χτυπάει από ανυπομονησία και να ξεροκαταπίνει και να μπερδεύει τα λόγια του, τόση ήταν η λαχτάρα του που θα 'μπαινε σε κινηματογράφο για πρώτη φορά στη ζωή του.

Η Ανθούλα είχε κουβαλήσει μαζί της και τα δυο της παιδιά, το Νίνο και τη Ντόλυ,* θα 'κλαιγαν αν τ' άφηνε μονάχα τους στο σπίτι, κι ο Πέτρος από δίπλα την κρυφοκοίταζε και την καμάρωνε, γιατί ήταν ντυμένη σαν μεγάλη κυρία κι όμορφη, πολύ όμορφη σήμερα. Ήθελε να της το πει, μα ντρεπόταν την κυρία τελώνη, τη μητέρα της, που καθόταν ποζάτη δίπλα στο παράθυρο και δεν έπαιρνε τα μάτια της από πάνω τους.

---

*τον Νίνο και την Ντόλη: τις κούκλες της Ανθούλας

Η Ανθούλα φορούσε λουλουδάτο φουστάνι με βολανάκια* και τιράντες που σταυρώνανε πίσω στην πλάτη, παπούτσια μαύρα, λουστρίνια, με λουράκι και κουμπί κι άσπρα καλτσάκια. Μα εκείνο που ήταν μεγαλύτερο ήταν το καπέλο της. Καπελίνα την έλεγε η κυρία τελώνη κι ήταν ψάθινο με κορδέλα σιέλ και εφτά κατακόκκινα κεράσια στο πλάι. Άσε πια εκείνη η τσάντα της. Την είχε κρεμασμένη από το λαιμό της κι ήταν από χιλιάδες μικρές πολύχρωμες χάντρες καμωμένη, που

Τσάρλι Τσάπλιν:
Σαρλό (φωτογραφία)

---

*με βολανάκια: με γιρλάντες, με φραμπαλάδες

σχημάτιζαν όμορφα σχέδια από κύκλους, τον ένα μέσα στον άλλο.

Ήθελε να τις μετρήσει τις χάντρες ο Πέτρος, μα, άμα κοίταζε από κοντά την τσάντα, ζαλιζόταν, γιατί ο Ντούλα-Καρανάσος έτρεχε πολύ κι η «Σεβρολέτ» σκαμπανέβαζε στις λακκούβες του χωματόδρομου. Ίδρωσε, μάλιστα, για μια στιγμή κι έβγαλε το ναυτικό του καπέλο κι έκανε αέρα κι αυτός, όπως κι η κυρία τελώνη δίπλα με τη βεντάλια της. Το καπέλο του έγραφε στη μαύρη κορδέλα: «ΝΑΥΚΡΑΤΟΥΣΑ» με χρυσά γράμματα, κεφαλαία.

- Ποτέ δε σ' έχω δει με καπέλο, του είπε η Ανθούλα και του χαμογέλασε.

Ο Πέτρος κοκκίνισε. Ντρεπόταν. Όχι την Ανθούλα, μα τη μάνα της.

- Ούτε και με παπούτσια, ξανάπε η Ανθούλα.

- Τα κεράσια είναι σαν αληθινά, της είπε αυτός με χαμηλωμένα τα μάτια.
- Ποια κεράσια;, απόρησε εκείνη και γύρισε το κεφάλι της όξω, κατά τους μπαξέδες, να δει.
- Της καπελίνας σου!

Η Ανθούλα γέλασε, έβγαλε το καπέλο της και τα κοίταξε σαν να τα 'βλεπε για πρώτη φορά.

- Ψεύτικα είναι, είπε.

Έμπαιναν τώρα στην πόλη. Το κατάλαβε ο Πέτρος πως φτάνανε από τη μυρουδιά της γαλατόπιτας που του χτύπησε τη μύτη. Είχε ξανάρθει στην Άρτα με τον πατέρα του κι άλλες φορές και τη θυμόταν τούτη τη μοσκοβολιά που 'βγαίνει από τα ταψιά τ' απλωμένα μπροστά στους ανοιχτούς φούρνους. Να κι οι γκέκηδες!* Τώρα η «Σεβρολέτ» του Ντούλα-Καρανάσου πήγαινε πιο σιγά κι ακουγόταν συνέχεια η

καραμούζα της, να κάνουν στην
πάντα οι πεζοί μην τους πατήσει.

*Κι αν είσαι κι αν δεν είσαι
του δήμαρχου παιδί
εγώ θα σε φιλήσω
κι ας μπω και φυλακή.*

Τραγουδούσε τώρα ο Ντούλα-
Καρανάσος πάνω στο ρυθμό της
καραμούζας. Μα ο Πέτρος δεν άκου-
γε, ο νους του ήταν στους γκέκηδες.
Τους έκανε χάζι απ' την άλλη φορά
που τους πρωτόειδε μπροστά στον
ταβλά τους,* στητούς και περήφα-
νους με τις κεντητές βράκες και τ'
άσπρα φεσάκια τους ολοκάθαρα,
να πουλάνε το μαύρο και τον

---

*γκέγκηδες: άντρες αλβανικής
καταγωγής *ταβλάς (και ραμπλάς):
μεγάλος ξύλινος δίσκος

άσπρο χαλβά τους που τον έκοβαν με το σκεπαρνάκι τους. Του είχε αγοράσει και τις δυο φορές ο πατέρας του τότε. Κι ύστερα, για να φύγει η πολλή γλύκα, τον κέρασε και μπούζι μέσα από κείνο το χάλκινο λαγήνι* το τυλιγμένο με άσπρο πανί για να 'ναι δροσερό. Να τόνε ο Οσμάν, απ' αυτόν το είχαν αγοράσει τότε.

Κρύο κρύο μπούζι
γλυκό σαν το καρπούζι.*

Φώναζε ο Οσμάν κάτω απ' τον πλάτανο του Αϊ-Δημήτρη.

- Θέλετε να σας κεράσω;, ρώτησε ο κύριος τελώνης.

- Όχι, όχι..., βιάστηκε ν' απαντήσει ο Πέτρος απ' τη λαχτάρα του να

---

* λαγήνι: πήλινο σταμνί

* μπούζι: πολύ κρύο (νερό)

μην καθυστερήσουν και δεν προλάβουν το έργο.

Φτάσανε κάποτε στην πλατεία Σκουφά. Σταμάτησαν μπροστά στον κινηματογράφο. Ο Πέτρος πετάχτηκε όξω ξαναμμένος και στήθηκε μπροστά στη βιτρίνα κι έβλεπε με μάτια αχόρταγα τις φωτογραφίες που ήταν καρφωμένες πάνω στην ταμπέλα με πινέζες. Η Ανθούλα πλησίασε.

- Να τος!, του είπε η Ανθούλα.

- Ο Μπουκ-Τζόνες;, ρώτησε ο Πέτρος.

- Ναι. Κι αυτός είναι ο σερίφης.

- Δε βλέπω τ' αστέρι του, είπε ανήσυχος ο Πέτρος.

- Είναι στην αριστερή μεριά. Δεν το δείχνει η φωτογραφία.

Ο Πέτρος κατάπινε με δυσκολία. Άνοιγε τα μάτια του διάπλατα να χωρέσουν όλο ετούτο τον καινούριο

**κόσμο, μη χάσει τίποτε απ' όλα
τούτα τα θάματα που τα 'βλεπε έτσι
απότομα μπροστά του κι
αναπάντεχα.**

**- Και τούτος εδώ με το
μπαστούνάκι;**

**- Αυτός είναι ο Σαρλός. Αυτόν θα
δούμε σήμερα.**

- Είναι εδώ; Ήρθε στην Άρτα;

- Όχι, μωρέ...

- Τότε πώς θα τον δούμε;

- Περίμενε, ντε...

- Στη φωτογραφία θα 'ναι;

**- Ναι. Αλλά θα κουιιέται, θα
περπατάει, θα τρέχει.**

- Με κοροϊδεύεις;

- Δε σε κοροϊδεύω.

**- Αφού δεν είναι εδώ, πώς θα
περπατάει; Πώς θα τρέχει; Τρέχουν
οι φωτογραφίες;**

**- Ε, αυτό είναι ο κινηματογράφος.
Θα δεις...**

Ο Πέτρος τα 'χε χαμένα. Το μυαλό του δεν μπορούσε να καταλάβει τι του έλεγε η Ανθούλα. Αυτός είχε δει Καραγκιόζη, ήξερε πως ήταν φιγούρες που τις κουνούσε πίσω από το πανί ο Μιχάλαρος, ο καραγκιοζοπαίχτης, είχε ακούσει και για το θέατρο που εκεί έπαιζαν αληθινοί άνθρωποι, τον είχε πάει ο πατέρας του στις 25 Μαρτίου κι είδαν μια παράσταση στο σχολείο του αδερφού του, του Γιωργή· ο Γιωργής φορούσε φουστανέλα και τσαρούχια κι έλεγε ένα ποίημα:

*Από κρότον οργάνων βουίζει
της Γραβιάς το βουνόν αντηχεί...*

Ναι, αυτό ήταν θέατρο, το 'ξερε, αλλά ετούτος εδώ ο κινηματογράφος - τι σόι πράμα μπορούσε να 'ταν...

Ύστερα μάντεψε πως ο κύριος τελώνης κι η κυρία τελώνη στάθηκαν μπροστά στο ταμείο, «Τιμή μας, κύριε τελώνη», άκουσε μια φωνή κι ύστερα τη μαμά της Ανθούλας που έλεγε:

- Ελάτε, παιδιά...

Ξύπνησε απ' το βύθισμά του αλλά τώρα μια άλλη δύναμη, πιο ισχυρή, φάνηκε να τον τραβάει απ' την ανοιχτή πόρτα του κινηματογράφου σαν να τον ρουφούσε.

Ήταν το άσπρο πανί στον απέναντι τοίχο, δέκα φορές πιο μεγάλο από το δικό του πανί, του Καραγκιόζη του, στο πλυσταριό του σπιτιού του. Η καρδιά του χτύπησε.

Δεν κατάλαβε τότε βρέθηκε καθιστός στην καρέκλα του. Κατάλαβε μονάχα έναν πόνο εδώ, στις χούφτες του. Είχε μπλέξει τα δάχτυλα των δυο του χεριών και τα 'σφιγγε

δυνατά απ' την αγωνία του. Δεν τον ένοιαζε τίποτ' άλλο, εκτός απ' αυτό το άσπρο πανί.

Ύστερα άκουσε τη φωνή της Ανθούλας:

- Σ' αρέσει; Απάντησε υπόκωφα:
- Πότε θ' αρχίσει;
- Περίμενε, ντε...

Πέρασε ο πασατεμπάς με την άσπρη καθαρή ποδιά του, τον άσπρο σκούφο του, τ' άσπρο καλαθάκι του και το άσπρο φλιντζανάκι με το χαρτί το πατικωμένο στον πάτο για να παίρνει λιγότερο πασατέμπο. Κάθε φλιντζανάκι κι ένα πενηνταράκι. Ο κύριος τελώνης τους αγόρασε από ένα. Ο Πέτρος άρχισε να μασουλάει αφηρημένος.

- Ε, με τα φλούδια τον τρως;, τον σκούνησε η Ανθούλα.

Τώρα ο κινηματογράφος άρχισε να γιομίζει. Άντρες, γυναίκες και

παιδιά όρμαγαν βιαστικοί και έτρεχαν ποιος να πρωτοκάτσει στην καρέκλα που διάλεξε και φώναζε και τους δικούς του να κάτσουν δίπλα, ο πασατεμπάς διαλαλούσε τον πασατέμπο του: «Εδώ ο ζεστός κι ο φρέσκος», ο κύριος τελώνης φώναξε «Δυο τσιτσιμπίρες,* παρακαλώ», γινόταν οχλοβοή κι από το γραμμόφωνο ακουγόταν δυνατά το τραγούδι:

*Ψάρια τηγανίζω
μες στο μαγερειό
ας' τα να καούνε
κι έβγα να σε δω.*

Κι άξαφνα το τραγούδι κόπηκε και τα φώτα σβήσανε. Ο κόσμος σώπασε.

---

* τσιτσιμπίρες (τσιτσιμπίρα): αναψυκτικό κερκυραϊκής προέλευσης

- Οχ!..., τινάχτηκε ο Πέτρος ανήσυχος. Γιατί σβήσανε τα φώτα;
- Θ' αρχίσει το έργο, του ψιθύρισε η Ανθούλα.
- Και πώς θα το βλέπουμε, στα σκοτάδια;, έκανε με αγωνία ο Πέτρος.
- Έτσι είναι στον κινηματογράφο, του είπε περήφανα η Ανθούλα.
- Άντε, μωρέ!, της είπε πεισνωμένος αυτός.

Βρήκε την ώρα να τον κοροϊδέψει και γύρισε το κεφάλι του πίσω να δει αν θα διορθώσουν τη ζημιά στο ηλεκτρικό, μα τότε άκουσε ένα «κρρρρρρρρ» κι αμέσως, από μια τρυπούλα απ' την απέναντι ταράτσα, πετάχτηκε μια λουριδίτσα από φως. Γύρισε ανήσυχος να δει πού πάει αυτό το φως και τότε θαμπώθηκε. Απέναντι του είδε ένα αυτοκίνητο, σαν κι αυτό του Ντούλα-Καρανάσου, πιο όμορφο

και πιο καινούριο, όμως, και μια γυναίκα να βγαίνει και να 'χει παρατήσει μέσα στ' αυτοκίνητο ένα μωράκι μοναχούλι του.

- «Οχ!», είπε ο Πέτρος μέσα του κι η καρδιά του χτύπησε.

Κι ώσπου ν' ανασάνει, έρχονται κάτι κλέφτες και κλέβουνε τ' αυτοκίνητο. Κι όταν βλέπουνε μέσα το μωρό, σταματάνε και το πετάνε όξω, δίπλα στα σκουπίδια. Και φεύγουν.

- «Οχ!», ξανάπε ο Πέτρος έτοιμος να βάλει φωνή. Τον άκουσε η Ανθούλα και τον σκούνησε.

- Σσστ..., του είπε σιγανά.

- Το μωράκι..., είπε αυτός και τα χείλια του τρέμανε. Μα τότε φάνηκε ένας φτωχούλης αστείος.

- Ο Σαρλός είναι, του ψιθύρισε η Ανθούλα.

Κι όλοι στον κινηματογράφο βάλαν τα γέλια μόλις τον είδαν. Μόνο

ο Πέτρος δε γελούσε. Σκεφτόταν το μωράκι. Τότε ο Σαρλός πήγε κατά τα σκουπίδια. Ο Πέτρος τον έβλεπε να περπατάει έτσι παρτσακλά* με το καπελάκι του το στρογγυλό, το στενό του το σακάκι, το αστείο του το μουστάκι, τα φαρδιά του τα παντελόνια, τα χοντρά του τρύπια παπούτσια και το μπαστουνάκι του κι ένιωσε την καρδιά του να ξαλαφρώνει λίγο. Κι όταν είδε το Σαρλό να σκύβει πάνω στο μωράκι, να το παίρνει στην αγκαλιά του και να του γελάει με κείνα τα όμορφα μάτια του και να του κάνει χίλια δυο χαρούμενα καμώματα, ο Πέτρος δε βαστήχτηκε, γέλασε κι αυτός. Ήταν τόσο γλυκούλης και τόσο καλός ετούτος ο παράξενος αλητάκος.

---

*παρτσακλά: αλλόκοτα, παλαβά

Και ξαναγέλασε ο Πέτρος εκεί που ο Σαρλός έφτιαξε μια κούνια από παλιά σακιά να κουνάει το μωράκι και ξεκαρδίστηκε στα γέλια όταν το τάζε με μια τσαγιέρα που της είχε κολλήσει στην άκρη ένα μπιμπερό και σκούνταγε, χωρίς να το καταλαβαίνει, την Ανθούλα δίπλα του από χαρά, όταν είδε το Σαρλό να τρυπάει μια παλιά καρέκλα και να βάζει από κάτω ένα γκιογκιό να κάνει τα κακάκια του το μωρό και τότε, απότομα, σταμάτησε να βλέπει,

**Τσάρλι Τσάπλιν:
Ο Σαρλό στρατιώτης
(φωτογραφία)**

χάθηκαν όλα, κι ο Σαρλός και το παιδάκι, και γίνηκε σκοτάδι. Κι ύστερα ανάψανε τα φώτα και φώναξε ο πασατεμπάς «Εδώ ο ζεστός κι ο φρέσκος!» κι απάντησε ο καφετζής «Κρύες παγωμένες!» και κοιτάχτηκαν άγρια οι δυο τους και ρώτησε η Ανθούλα τον Πέτρο:

- Σου αρέσει;

Κι ο Πέτρος μήτε μίλησε μήτε γύρισε μήτε σάλεψε, περίμενε μονάχα να ξανασβήσουν τα φώτα, τώρα το 'μαθε πως στον κινηματογράφο βλέπεις μονάχα άμα είναι σκοτάδι, και τον ρώτησε η κυρία τελώνη:

- Σου αρέσει;

Κι αυτός μήτε μίλησε μήτε γύρισε μήτε σάλεψε κι είπε ο κύριος τελώνης «Τι τον ρωτάτε, δεν το βλέπετε το παιδί που είναι μαγεμένο», ναι, μαγεμένος ήταν ο Πέτρος και ξανασβήσανε τα φώτα κι όλο ανάσαινε

και πιο δύσκολα ο Πέτρος και δεν μπορούσε να πάρει τα μάτια αποκει πάνω που τώρα εκείνο το μωράκι είχε μεγαλώσει κι άρχισε να κάνει σκανταλιές κι ο Σαρλός το 'χε σαν να 'τανε δικό του και τ' αγαπούσε και το πρόσεχε και το φρόντιζε και του 'κανε του κόσμου τα παιχνίδια και περνούσανε τόσο όμορφα και τόσο αστεία οι δυο τους, μια χαρά ήταν όλα - κι ήταν ευτυχισμένος ο Πέτρος ώσπου, άξαφνα, ήρθαν κάτι κακοί άνθρωποι να του το πάρουν, μα ο Σαρλός με διάφορα κόλπα το γλιτώνει το παιδάκι και στο τέλος βρίσκουν τη μητέρα του που δεν ήθελε να το παρατήσει, αυτό δεν το κατάλαβε καλά ο Πέτρος, μα δεν έχει σημασία, η μητέρα χάρηκε που ξαναβρήκε το παιδί της και λίγο πριν τελειώσει η ταινία, μόλις που πρόλαβε ο Πέτρος να τιναχτεί από

την καρέκλα του και να τρέξει να τον προλάβει το Σαρλό που έφευγε και να του πει βιαστικά, μα χαμηλόφωνα, μην τον ακούσουν οι άλλοι:
- Τ' αθάνατο νερό...

Και επειδή είδε πως ο Σαρλός δεν του απάντησε, φαίνεται δεν κατάλαβε καλά, ο Πέτρος αναγκάστηκε να του εξηγήσει:

- Τ' αθάνατο νερό, λέω, εσύ, που αγαπάς τα παιδιά, δε θα μπορούσες να μας έφερνες την άλλη φορά που θα 'ρθεις στην Άρτα κάνα σκουτελάκι* μ' αθάνατο νερό...
Ξέρεις, για το φθισικό* παιδί...

Ντ. Δημόπουλος, *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού, Καστανιώτης*

---

* σκουτελάκι: μικρή γαβάθα, μπολάκι

* φθισικό: φυματικό, που πάσχει από φυματίωση

Ερωτήσεις

1 Ποια είναι τα συναισθήματα του Πέτρου στις διάφορες φάσεις της ιστορίας (πριν ξεκινήσουν για τον κινηματογράφο, κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, κατά τη διάρκεια της προβολής);

2 Εντοπίστε στο κείμενο συνήθειες και σκηνές του παρελθόντος που έχουν εκλείψει στις μέρες μας.

3 Συγκρίνετε μια δική σας έξοδο για κινηματογράφο με την προετοιμασία του Πέτρου

Διαθεματικές εργασίες

- 1** Δείτε την ταινία του Ντίνου Δημόπουλου *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού* και προσέξτε πώς αποδίδονται οι σκηνές του κειμένου.
- 2** Δείτε την ταινία του Τζουζέπε Τορνατόρε Σινεμά ο Παράδεισος και συζητήστε πώς αισθάνονταν οι θεατές, και ειδικά τα παιδιά της εποχής εκείνης, όταν παρακολουθούσαν κινηματογραφικές ταινίες.
- 3** Περιγράψτε την ατμόσφαιρα των καλοκαιρινών κινηματογράφων, αντλώντας υλικό από το κείμενο και εμπλουτίζοντας το με πληροφορίες από διηγήσεις ανθρώπων που τους έζησαν τον καιρό της ακμής τους.

ΝΤΙΝΟΣ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ (1921)

Σκηνοθέτης και συγγραφέας.

Γύρισε πενήντα περίπου ταινίες μεγάλου μήκους, πολλές από τις οποίες βασίστηκαν σε δικά του σενάρια. Ανάμεσα τους είναι μεγάλες εμπορικές επιτυχίες, όπως το *Κοινωνία ώρα μηδέν* (1965), *Κοντσέρτο για Πολυβόλα* (1966), *Πυρετός στην Άσφαλτο* (1967) κ.ά. Για το ντοκιμαντέρ *Η Ελλάδα και η θάλασσα* τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο του Πανευρωπαϊκού Φεστιβάλ του Τορίνο (1976).

Παράλληλα έγραψε πολλά μυθιστορήματα για παιδιά [*Αν όλα τα πιτσιρίκια του κόσμου* (1987), *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού* (1988), *Ο Βάνκα και τ' αδέσποτα* (2000),

Γράμμα στο Θεό (2001) κ.ά.] και για μεγάλους [Η μεσαία όχθη (1989), Ένας σκηνοθέτης θυμάται (1998), Τζο ο τρομερός (2002)] καθώς και θέατρο [Ο επόμενος (1974), Βασίλειος πρώτος ο δούλος (1981), Υάκινθος και Ιουλιέτα (1988)]. Η Ακαδημία Αθηνών τον βράβευσε για το μυθιστόρημα του *Αν όλα τα πιτσιρίκια του κόσμου* (1987), ενώ το 1989, το βιβλίο του *Τα δελφινάκια του Αμβρακικού* εγγράφηκε από τη Διεθνή Κριτική Επιτροπή του Πανεπιστημίου της Πάντοβα στην τιμητική λίστα των καλύτερων παιδικών βιβλίων της χρονιάς. Στο παραπάνω μυθιστόρημα βασίστηκε και η ομώνυμη, μεγάλου μήκους ταινία του, που γυρίστηκε το 1993.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 3ου ΤΟΜΟΥ

Εθνική ζωή

Κλέφτικο τραγούδι, «Ένας αϊτός περήφανος».....	8
Γιάννης Βλαχογιάννης, «Η Έξοδο»	13
Παντελής Πρεβελάκης, «Ο Κρητικός - Η Πολιτεία».....	21
Γιώργος Θεοτοκάς, «Ανήμερα της 28ης Οκτωβρίου 1940»	33
Δημήτρης Ψαθάς, «Οι πιτσιρίκοι»	42
Κύπρος Χρυσάνθης, «17 του Νοέμβρη 1973 (Χαράματα)»	56

Παλαιότερες μορφές ζωής

Κώστας Κρυστάλλης, «Ηλιοβασίλεμα».....	65
---	----

Νίκος Καζαντζάκης, «Η Νέα Παιδαγωγική»	72
Νίκος Θέμελης, «Η αφήγηση του Αρχιμάστορα» ...	84
Ευγενία Φακίνου, «Η ζωή στη Σύμη»	105
Ντίνος Δημόπουλος, «Ο Σαρλό και το αθάνατο νερό» .	115

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.